

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น
ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานโยบายสาธารณะ

29 กรกฎาคม 2561

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยพะเยา

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านดึก
อำเภอศรีษะนาถ จังหวัดสุโขทัย

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
29 กรกฎาคม 2561
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยพะเยา

TOWARD THE MANAGEMENT OF SUSTAINABLE CULTURAL TOURISM: A CASE STUDY OF
BAN NA TON CHAN,BAN TUEK,SI SATCHANALAI DISTRICT SUKHOTHAI PROVINCE

NICHADA WISETKART

An Independent Study in Partial Fulfillment of Requirements
for the Master of Public Administration in Public Policy

July 29 2018

Copyright of University of Phayao

การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

เรื่อง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านดึก
อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ของ ณิชาดา วิเศษภาค

ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสาธารณะ
ของมหาวิทยาลัยพะเยา

..... ประธานที่ปรึกษาการศึกษาค้นคว้าด้วย
ตนเอง

(รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ รัชชกุล)

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ พรรณนุพา นพรัถ)

เรื่อง:	การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย
ผู้ศึกษาค้นคว้า:	ณิชาดา วิเศษภาค การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ปร.ม. (นโยบายสาธารณะ) มหาวิทยาลัยพะเยา 2560
อาจารย์ที่ปรึกษา:	รองศาสตราจารย์ ดร. ไชยันต์ รัชชกุล
คำสำคัญ	การท่องเที่ยวชุมชน, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, บ้านนาต้นจั่น

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย ด้วยแนวคิดแบบเครือข่าย (Network Governance) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่บ้านนาต้นจั่น 7 คน ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน นักบริหารงานการศึกษา 1 คน รองผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย 1 คน และนักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ จังหวัดสุโขทัย 1 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกประเด็นตามขอบเขตของเนื้อหา โดยการนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทฤษฎีด้านการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน รวมถึงการบริหารจัดการแบบแนวคิด Network Governance มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์การกระทำข้อมูลจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation)

ผลการศึกษา พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย พบว่า แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนที่บ้านนาต้นจั่น มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนทุกด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ด้านการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยวด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยแนวคิดการจัดการภาครัฐแบบเครือข่าย (Network Governance) นั้น กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น ยังไม่มีความรู้ในด้านการบริหารแบบเครือข่ายของรัฐ จึงไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มการท่องเที่ยวแบบเครือข่าย ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว ดำเนินการโดยชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็งสามารถบริหารจัดการได้อย่างเป็นระบบมากกว่าสิบปี และกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนบ้านนาต้นจั่นยังมีแนวคิดที่จะพัฒนางาน โดยยึดแนวคิดการจัดการภาครัฐแบบเครือข่าย (Network Governance) เพื่อให้เกิดความร่วมมือของหน่วยงานทุกภาคส่วนต่อไป

Title: Toward the Management of Sustainable Cultural Tourism: A case Study of Ban Na Ton Chan, Ban Tuek, Si Satchanalai District Sukhothai Province

Author: Nichada Wisetkart Independent Study M.P.A. (Public Policy) University of Phayao 2017

Advisor: Associate Professor Dr. Chaiyan Rajchagool

Keyword: Community tourism sustainable tourism Ban Na Ton Chan

ABSTRACT

This research was a qualitative study aimed at studying the management approach. Sustainable cultural tourism and Cultural Management of Ban Na Ton Chan with network concepts (Network) Governance Sisatchanalai District Sukhothai Province by in-depth interview. The research population was composed of 10 leaders of the community, 1 person of educational administration, 1 person of Deputy Director of Tourism Authority of Thailand, 1 person of Academic culture expert at Sukhothai Province, total of 13 people were analyzed. The theory related to cultural tourism. Theory of Cultural Tourism Management Theory of Sustainable Development Network management is a concept used in data analysis. Data triangulation is used to analyze data.

The study indicated that Sustainable Cultural Tourism Management Case Study Ban Na Ton Chan, Tambon Bantuek Si Satchanalai District Sukhothai Province was found to manage sustainable cultural tourism. It has the potential to manage all aspects of sustainable cultural tourism. Tourism resources The service and quality experience for tourists. Tourism Management and community participation for the cultural tourism management of Ban Na Ton Chan with the concept of network management (Network Governance)

กิตติกรรมประกาศ

งานศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองครั้งนี้ เป็นการศึกษเชิงคุณภาพ เรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความอนุเคราะห์อย่างดีจากผู้ให้การสนับสนุนหลายท่าน ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณ ท่านรองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ รัชชกุล อาจารย์ที่ปรึกษาที่ให้โอกาสและให้การสนับสนุน ตลอดจนขอขอบคุณสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน ผู้นำชุมชนท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่น ผู้ใหญ่บ้าน นักบริหารงานการศึกษา รองผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย และนักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ จังหวัดสุโขทัย ที่ให้ข้อมูลการวิจัย ผู้ศึกษาขอขอบคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ที่เป็นเบื้องหลังความสำเร็จในงานทุกชิ้น และท้ายสุดนี้ ขอขอบคุณบรรดากัลยาณมิตรหลายท่านที่มีได้เอ่ยนามที่ให้กำลังใจ และสนับสนุนผู้วิจัยด้วยความจริงใจเสมอมา

ณิชาดา วิเศษภาค

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1.....	11
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	11
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	16
กรอบแนวคิดในการศึกษา	17
ขอบเขตของการศึกษา	18
นิยามศัพท์	19
ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	20
บทที่ 2	21
แนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance).....	21
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว.....	28
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	32
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว	40
แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	42
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	46
บทที่ 3.....	54

วิธีดำเนินการศึกษา.....	54
ขอบเขตของการดำเนินการวิจัย.....	54
ขั้นตอนดำเนินการศึกษา	56
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	58
การวิเคราะห์ข้อมูล	58
การนำเสนอผลการวิจัย	59
บทที่ 4	60
ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาแนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของ บ้าน นาต้นจัน	60
ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจัน ด้วยแนวคิดการ บริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance).....	75
บทที่ 5.....	79
การเก็บรวบรวมข้อมูล	79
การวิเคราะห์ข้อมูล	80
สรุปผลการศึกษา.....	80
อภิปรายผล.....	83
ข้อเสนอแนะ.....	85
บรรณานุกรม	87
ภาคผนวก	90
ประวัติผู้วิจัย	96

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 แสดงการแบ่งส่วนความรับผิดชอบเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน52

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 แสดงศูนย์การทอเงี้ยวบ้านนาต้นจั่น.....	62
ภาพ 2 แสดงขั้นตอนการสร้างสีย้อมผ้าใช้วัสดุจากธรรมชาติ	63
ภาพ 3 เตาสำหรับย้อมผ้ากรรมวิธีผ้าหมักโคลน	63
ภาพ 4 แสดงการทอผ้า	64
ภาพ 5 แสดงผู้ประดิษฐ์ตุ๊กตาบาโหนด.....	65
ภาพ 6 แสดงการทำข้าวเปียบายเครื่อง.....	65
ภาพ 7 แสดงการสานแข่งใส่ผลไม้	66
ภาพ 8 แสดงการทำเฟอร์นิเจอร์จากตอไม้และรากไม้.....	67
ภาพ 9 แสดงการทอเงี้ยวเชิงเวศน์.....	68
ภาพ 10 แสดงสวนผลไม้ตามฤดูกาล.....	68
ภาพ 11 แสดงกิจกรรมปั่นจักรยาน	69
ภาพ 12 แสดงบ้านพัก (โฮมสเตย์).....	69
ภาพ 13 แสดงสถานที่จุดชมวิว	70
ภาพ 14 แสดงปลูกป่าหนึ่งสะตึก.....	70

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นกลไกที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ ด้วยการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่อาศัยของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน ซึ่งการขยายตัวของระบบเครือข่ายการสื่อสาร ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีด้านการคมนาคม และการแข่งขันของประเทศต่าง ๆ เพื่อเป็นแบรนด์ระดับโลก (Global Brand) ล้วนส่งเสริมให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวทั่วโลก

แม้ว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา โลกเผชิญปัญหาด้านการเมือง เศรษฐกิจ และภัยพิบัติทางธรรมชาติเป็นอย่างมาก แต่ความเป็นโลกาภิวัตน์ยังคงส่งเสริมให้มนุษย์เดินทางท่องเที่ยวทั่วโลกในอัตราการเติบโตที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) ได้ยืนยันว่า การท่องเที่ยวยังคงเติบโตต่อไปและทำนายว่าใน พ.ศ. 2563 หรือ ค.ศ. 2020 จะมีการเดินทางทั่วโลกจำนวน 1.56 พันล้านครั้ง การเดินทางจำนวนมหาศาลนี้ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมข้ามชาติทั้งในระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และโลก (WTO: 2001) และวัฒนธรรมจะเป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมของแต่ละประเทศจะมีการเคลื่อนไหวไปยังประเทศอื่นโดยผ่านการประชุมหรือสัมมนา การจัดงานแสดงสินค้า อาหาร ดนตรี ภาพยนตร์ และสื่อโฆษณาต่าง ๆ (Richards, 2007, p. 4) ซึ่งยิ่งทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตน เพื่อเรียนรู้ เข้าใจ และเห็นคุณค่าสถาปัตยกรรม ศิลปะ ประเพณี เทศกาล วิถีชีวิตของคนในพื้นที่อื่น ซึ่งเรียกอีกนัยหนึ่งว่า “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

สำหรับประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้ และการจ้างงานให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา (เศรษฐกิจการท่องเที่ยว, 2558, หน้า 18) รายได้จากการท่องเที่ยวได้ขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่สำคัญและเป็นส่วนสำคัญของอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจเช่นกัน แน่ใจว่ารายได้จากการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นไม่เพียงแต่ส่งผลให้ประเทศได้รับประโยชน์เท่านั้น แต่ยังเป็นดาบสองคมที่ทำให้ประเทศต้องตระหนักถึงความยั่งยืนต่อไปในอนาคต ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาส่งเสริม

ให้มีการท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ซึ่งปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในการท่องเที่ยวอันเป็นที่ต้องการมากขึ้น ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงกลายเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษา เยี่ยมชมวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นมรดกที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม อาทิเช่น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของไทยที่เป็นมรดกโลก 3 แห่ง (กระทรวงวัฒนธรรม, 2555) ประกอบด้วย เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่-ห้วยขาแข้ง และผืนป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ๋ แหล่งมรดกโลกดังกล่าว ถือเป็นสถานที่สำคัญที่มีคุณค่าสำหรับคนในท้องถิ่น รวมทั้งยังช่วยสร้างรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก

นอกจากแหล่งมรดกโลกซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ที่สร้างคุณค่า และรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่นแล้ว ยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น ซึ่งควรได้รับการพัฒนาให้เกิดคุณค่ามากยิ่งขึ้น เนื่องจากว่า ปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น วัฒนธรรมตะวันตกได้ล้นไหลเข้าสู่ประเทศมากยิ่งขึ้น ทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีการบอกเล่าเรื่องราวผ่านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นเริ่มเลือนหายไป ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่มากขึ้น

ดังจะเห็นได้จากจังหวัดสุโขทัยที่มีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น อาทิ ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น นอกจากความโดดเด่นด้านดังกล่าวแล้ว ยังมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่น่าสนใจในการเข้าไปเยี่ยมชมศึกษาหาความรู้หรือพักผ่อนหย่อนใจนั่นก็คือ “บ้านนาต้นจั่น” ซึ่งตั้งอยู่ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณ 160 ปีที่ผ่านมา เป็นหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุโขทัย โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สำคัญว่า มีผลลัพธ์การดำเนินการที่พิสูจน์โดยการ Benchmark ว่าดีกว่า หรือผ่านการตัดสินใจ หรือได้รับการประเมินว่าสมควรเผยแพร่เป็นต้นแบบในการปฏิบัติ (ดวงมณี เลหาประสิทธิ์พร, 2558) รวมทั้งเป็นหมู่บ้านที่มีต้นจั่นเป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ ซึ่งมีลักษณะการดำรงชีวิตของคนดังกล่าวคือ 1) ประชาชนในหมู่บ้านอพยพมาจากทางภาคเหนือ คือ จังหวัดลำปางและบางส่วน

อพยพมาจากเมืองลับแลจังหวัดอุตรดิตถ์ 2) ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นภาษาเหนือ
3) ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนตามฤดูกาล 4) มีอาชีพเสริมโดยการทอผ้า จักสาน ทำหัตถกรรม
ต่อไม้ สานเข่งไม้ไผ่ ตักตาบารีโหน ก๋วยเตี๋ยวแบ และข้าวเป็็บอันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน

ทั้งนี้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและลักษณะการดำรงชีวิตของ
บ้านนาต้นจันทน์ข้างต้น ทำให้ชุมชนบ้านนาต้นจันทน์ได้รับรางวัลการันตีมากมาย อาทิ รางวัลชนะเลิศ
พาด้าโกลด์อวอร์ด 2012 ด้านชุมชนท่องเที่ยวของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชีย
แปซิฟิก (PATA) ประเทศมาเลเซีย รางวัลไทยแลนด์ทัวริซึมอวอร์ดของการท่องเที่ยว
แห่งประเทศไทย และล่าสุดได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย หรือรางวัลกินรี 2556
ประเภทองค์กรสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งถือว่าเป็น
เป็นรางวัลที่เป็นที่ยอมรับได้ถึงความยอดเยี่ยมในด้านการท่องเที่ยวของไทย ซึ่งรางวัลเหล่านี้แสดง
ให้เห็นถึงการจัดการที่เป็นเลิศซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็น Best Practice (วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ)
ซึ่งหมายถึงกระบวนการหรือแนวทางปฏิบัติในการทำงาน (ธเนศ ขำเกิด, 2550) และปัจจุบัน
ชุมชนแห่งนี้จึงกลายเป็นที่นิยมและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากรวมทั้ง
ทำให้มีนักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่ากังวลว่าผลจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นจะนำไปสู่ความ
เสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยวและการสูญเสียมูลค่าทางวัฒนธรรมที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่
อดีตกาล ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเปรียบเสมือนดาบสองคม ถ้าไม่มี
การวางแผนอย่างเหมาะสมในการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อรักษาสมดุลของวิถีการดำเนินชีวิต
ของชุมชนเชิงวัฒนธรรม อาจทำให้เกิดการสูญเสียคุณค่าหรือมูลค่าทางวัฒนธรรมและทำให้
เกิดความไม่ยั่งยืนได้ ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมถือเป็นเรื่องของ
การจัดการทรัพยากรที่มีคุณค่า อันนำไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรให้
ความสำคัญ

จากข้อความดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นอาจถูก
แทรกแซงจากวัฒนธรรมภายนอก ซึ่งมีผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ปรับเปลี่ยน
ไปสู่สภาวะความเป็นสมัยใหม่และถูกกลืนกลายเป็นแบบแผนวัฒนธรรมส่วนกลางมากขึ้น
แต่ทั้งนี้ผลกระทบเชิงลบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งอาจเป็นเหตุ
ให้นำไปสู่การพัฒนาที่สำคัญด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ (นุชนารถ รัตนสุวรรณชัย, 2554)
รวมทั้งก่อให้เกิดกระแสการฟื้นฟูเศรษฐกิจและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นด้วยนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ทำให้การฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมภายใต้

องค์กรท้องถิ่นและกลุ่มประชาสังคมหลากหลายรูปแบบหรือชุมชนหลายแห่ง สามารถกำหนดอัตลักษณ์ของตนได้ (กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล, 2557)

ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมุ่งพัฒนาในทิศทางที่ยั่งยืน ท่ามกลางการแข่งขันของตลาดท่องเที่ยวที่สูงขึ้น ส่งผลให้การพัฒนาเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกอันล้ำค่าของประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จึงจำเป็นต้องได้รับการดูแลรักษาให้คงอยู่ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในทิศทางที่ยั่งยืน จึงต้องบูรณาการกลยุทธ์จากศาสตร์หลากหลายแขนง ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การวางแผนอย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดดัชนีระดับการพัฒนาและขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว การกำหนดมาตรฐานสิ่งก่อสร้าง การพัฒนาคนท้องถิ่น และการตลาด

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า คนในท้องถิ่น หรือกลุ่มคนที่เป็นเจ้าของธุรกิจที่เกี่ยวข้องมีสิทธิและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรให้ความเคารพ มีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมและต้องร่วมกันดูแลรักษา เนื่องจากว่าวัฒนธรรมอันล้ำค่าของท้องถิ่นถือเป็นสมบัติส่วนรวมของคนในท้องถิ่น ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่ทุกคนในท้องถิ่นจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนการ เป้าหมาย กลยุทธ์ รวมทั้งนโยบายในการจัดการ บริหารงาน เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ตลอดจนร่วมกันทำความเข้าใจความขัดแย้งระหว่างความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการท่องเที่ยว และที่สำคัญต้องมีส่วนร่วมต่อการสนับสนุนขององค์กรภาครัฐ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน

การพัฒนาที่ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเติบโตอย่างยั่งยืน คือการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะสำเร็จลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยความร่วมมือกันจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรอิสระ และชุมชน ซึ่งขั้นตอนของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบด้วย การตลาดที่จะต้องตอบสนองความต้องการและสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว การวางแผนโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งรวมถึงการวางแผนการใช้พื้นที่ การวางแผนการขนส่ง และการประเมินผลกระทบและศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดการโครงสร้างองค์กร และการจัดการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพร้อมกับการอนุรักษ์พัฒนาวัฒนธรรมให้ยั่งยืนในระยะยาวต่อไป ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมจะเป็นการดำรงไว้ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน (กาญจนา แสงลี้มสุวรรณ, 2555)

นอกจากนั้น หัวใจสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน คือ ผลของการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่าย ซึ่งนิยามได้ถึงรูปแบบของการประสานงานของบุคคล ซึ่งอาจเป็นปัจเจก กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กรร่วมมือกันประสานความช่วยเหลือ เพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิก ทำให้รูปแบบการดำเนินงานแบบเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างผลสัมฤทธิ์ให้การดำเนินงานขององค์กรทางวัฒนธรรมหลายแห่งที่สามารถพัฒนาศักยภาพ และมีความยั่งยืนมากกว่าที่จะดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือหน่วยเดียว

จากที่กล่าวมาข้างต้น การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นที่ผ่านมา มีการจัดการโดยชุมชน และมีภาครัฐได้เข้ามาสนับสนุนบ้าง เช่น การพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน การจัดการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน การจัดทำและบริหารแผนพัฒนาหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม การจัดการดังกล่าวยังไม่ปรากฏผลถึงความยั่งยืนอย่างแท้จริง แต่ยังมีการบริหารจัดการของรัฐอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอาจจะเป็นแนวทางนำไปสู่การจัดการในเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คือ การบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) ที่มีองค์ประกอบด้านการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ มีการออกแบบเครือข่าย (ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน) ให้ทำงานร่วมกันได้ โดยกำหนดรูปแบบกระบวนการดำเนินงานของแต่ละภาคส่วนให้สอดคล้องกับบริบทเป้าหมาย คุณสมบัติ และขอบเขตขององค์การต่าง ๆ มีการบูรณาการ และเชื่อมโยงการดำเนินการและการวัดผล โดยต้องมีระบบการวัดและประเมินผลการดำเนินการ รวมถึงการสร้างความสำเร็จถือเป็นการจัดการท่องเที่ยวจะต้องมีการประเมินการทำงานจากหน่วยงานภายนอก เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือต่อสังคม ตลอดจนการปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้นแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบเครือข่ายอาจทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกิดความยั่งยืนต่อไปได้

ในฐานะที่ผู้ศึกษาเป็นผู้ปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับนโยบายของกระทรวงวัฒนธรรมมาปฏิบัติ และมีหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนางานที่เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม รวมทั้งประสานงานการดำเนินงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ผู้ศึกษาจึงเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามที่กระทรวงวัฒนธรรมได้มีนโยบายในการขับเคลื่อนงานทางด้านวัฒนธรรม โดยให้มีการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้

ในการพัฒนา เพื่อเพิ่มมูลค่าทางด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นให้เกิดความยั่งยืนด้วยการใช้แนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance)

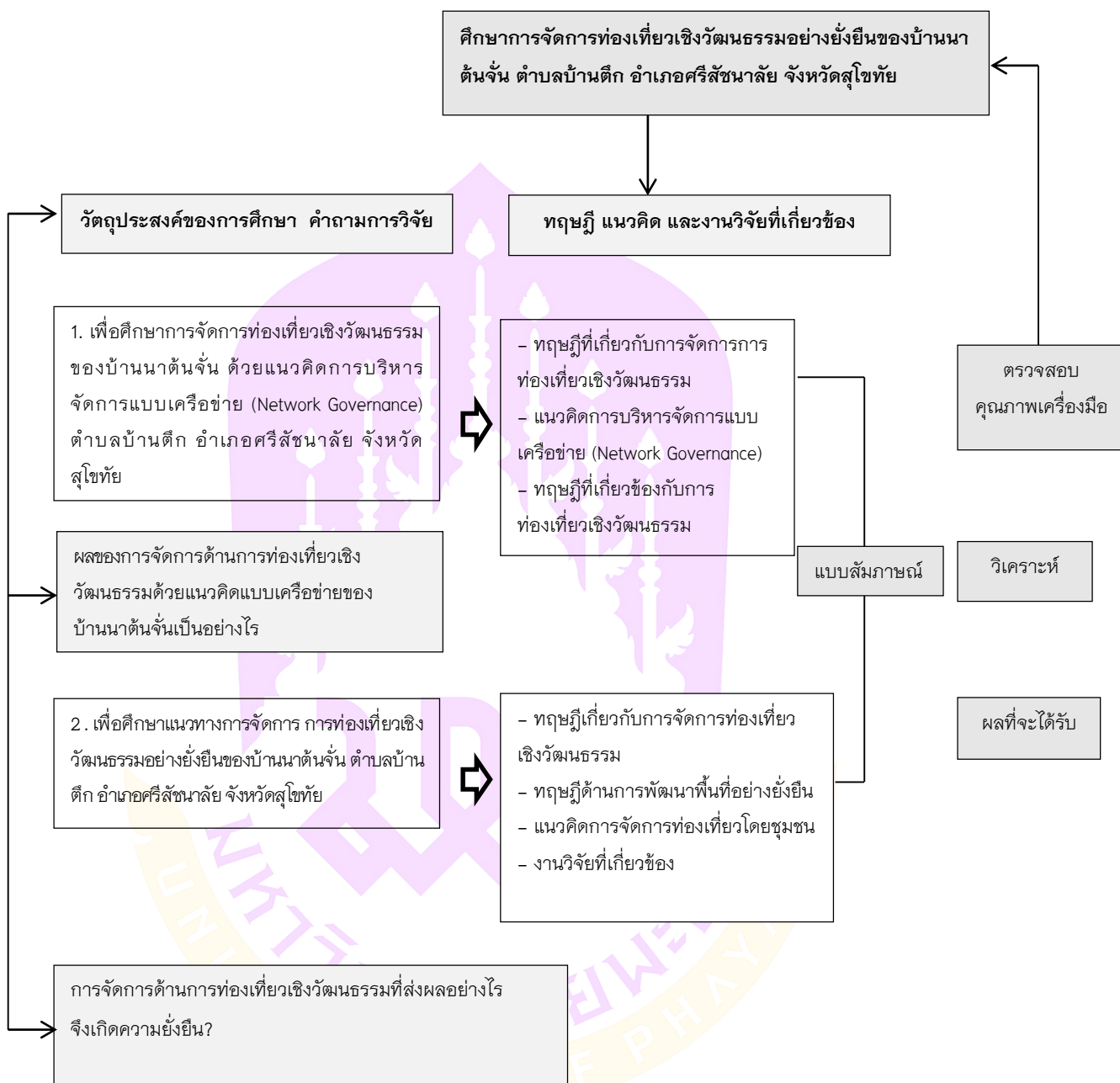
ดังนั้นก่อนที่จะถึงขั้นตอนดำเนินการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) ผู้ศึกษาจึงจำเป็นต้องทราบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ดังกล่าวเป็นอย่างไร ทำให้เกิดความยั่งยืนหรือไม่ รวมทั้งสามารถจัดการด้วย “Network Governance” ได้หรือไม่ ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย จึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นสำหรับการค้นหาคำตอบของการวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ผู้ศึกษาได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาพื้นที่ของชุมชนบ้านนาต้นจันทน์หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดสุโขทัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (วิถีชีวิตความเป็นอยู่) ของบ้านนาต้นจันทน์จากการสัมภาษณ์ประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมถึงจากเอกสารวารสารงานวิจัยวิทยานิพนธ์ หรือตำราเรียนเกี่ยวกับแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance)

ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน โดยใช้หลักการในการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ 7 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2560 ถึง เมษายน 2561

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ

1. ผู้ใหญ่บ้าน บ้านนาต้นจันทน์ ซึ่งเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลความเป็นอยู่ราษฎรหมู่ที่ 5 บ้านนาต้นจันทน์
2. ผู้บริหารการศึกษา (ตำบลบ้านตึก) ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรม และนันทนาการ ของตำบลบ้านตึก ซึ่งครอบคลุมถึงบ้านนาต้นจันทน์
3. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย จำนวน 1 คน ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่
4. รองผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริม พัฒนา เผยแพร่ และดำเนินกิจการการท่องเที่ยว รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวให้คงอยู่ ตลอดจนคุ้มครองความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
5. ผู้นำการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาต้นจันทน์ จำนวน 7 คน โดยคัดเลือกจากผู้ที่เป็นผู้ดำเนินการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของกลุ่มวิสาหกิจในชุมชน

นิยามศัพท์

ในการศึกษาคั้งนี้ได้กำหนดความหมายของศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา ดังต่อไปนี้

การบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) หมายถึง การบริหารเครือข่ายโดยมีหน่วยงานของรัฐเกี่ยวข้องในเชิงสนับสนุน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1. การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์โดยต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ของเครือข่ายที่ชัดเจน 2. การออกแบบเครือข่ายให้สอดคล้องกับเป้าหมาย โดยการออกแบบเครือข่ายภาครัฐจะต้องมีความสอดคล้องกับคุณสมบัติขององค์การภาครัฐบริบทการดำเนินการและขอบเขตในการดำเนินการ 3. การบูรณาการและเชื่อมโยงการดำเนินการและการวัดผล โดยต้องมีระบบการวัดและ ประเมินผลการดำเนินการ 4. การสร้างความน่าเชื่อถือในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาต้นจั่นจะต้องมีการประเมินการทำงานจากหน่วยงานภายนอกเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือต่อสังคม 5. การปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์ บ้านนาต้นจั่นมีระบบการสรรหาบุคลากรมาทำงานอย่างเป็นระบบตามศักยภาพและความสามารถ โดยคัดเลือกจากความรู้ ความสามารถ บุคลิกภาพ รวมถึงมนุษยสัมพันธ์ และให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางมาท่องเที่ยว ณ บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ของนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยว หมายถึง ชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เดินทางมาเที่ยวชมบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อท่องเที่ยว พักผ่อนหย่อนใจ เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งอาจเป็นทั้งผู้พักค้างคืนและไม่พักค้างคืน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมหรือการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย (โดยส่วนตัวหรือหมู่คณะ) หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจมีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์ อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคมสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนแต่ละยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณีในจังหวัดสุโขทัย

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการ วิธีการ หรือแนวทางในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งประกอบด้วย ด้านการคงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่ของสังคมและวัฒนธรรม อาทิ วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนของบ้านนาต้นจั่น และการจัดการการท่องเที่ยว

โดยคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นด้านการจัดการทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม ด้านการมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ด้านการสร้าง ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ด้านการคำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่และความสะอาดของพื้นที่ และด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาทรัพยากร รวมถึงการช่วยกันบำรุงรักษา อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของบ้านนาต้นจั่น เพื่อให้เกิดความยั่งยืนตลอดไปจากรุ่นสู่รุ่น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อให้ทราบถึงการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเกี่ยวกับ “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านดึก อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดสุโขทัย” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance)
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว
5. แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
6. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance)

ทวิตา กมลเวช (2553) กล่าวว่า กระบวนการเครือข่ายการทำงานระหว่างภาครัฐ เป็นกระบวนการหาความเหมาะสมในระดับของอำนาจหน้าที่ผ่านกระบวนการบริหารจัดการของการปฏิบัติการสถานการณ์ฉุกเฉินระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งวิธีการนี้ไม่ใช่แต่เฉพาะเตรียมให้หน่วยงานต่าง ๆ ทำงานร่วมกันเท่านั้น หากแต่เพื่อเหตุผลสำหรับการสร้างความสมดุลระหว่างการควบคุม สั่งการ และการกระจายอำนาจ ซึ่งความคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ และการมอบอำนาจหน้าที่ให้แก่องค์กรท้องถิ่นนั้น ตั้งอยู่บนค่านิยมที่ว่า ในปฏิบัติการการบริหารจัดการนั้นอยู่บนเงื่อนไขของพื้นที่ซึ่งจะมอบอำนาจให้ท้องถิ่นในการ ควบคุมปฏิบัติการในสถานการณ์ฉุกเฉินเพราะเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ ในการนี้ หน่วยงานภาครัฐพยายามนำความคิดในเรื่องการกระจายอำนาจความร่วมมือในระดับรากหญ้า และการให้อำนาจประชาชนไปปฏิบัติมากกว่าการยึดติดรูปแบบของการควบคุม สั่งการ และการรวมศูนย์อำนาจ ดังนั้นปฏิบัติการเกี่ยวกับสถานการณ์ฉุกเฉินสามารถกระทำได้ หากสามารถจัดโครงสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ตามที่การบริหารจัดการสถานการณ์วิกฤตยังคงไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว ดังนั้นการจะทำให้ การปฏิบัติการเผชิญวิกฤตการณ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจำเป็นต้องให้หน่วยงานต่าง ๆ

สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์ของประชาชนที่ถูกผลกระทบ และเพื่อประโยชน์ของหน่วยงานเอง และช่วยให้สถาบันชุมชนในการบริหารจัดการภัยพิบัติ สามารถพัฒนาได้ เครือข่ายการทำงานระหว่างภาครัฐที่มีประสิทธิภาพและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานไม่สามารถทำงานได้โดยปราศจากความเชื่อมโยงที่ถูกรสร้างจากระบบสารสนเทศ และการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพการตัดสินใจใด ๆ ภายใต้ความกดดันจากข้อจำกัดด้านเวลาและภัยที่คุกคามต่อชีวิตประชาชนนั้น จำเป็นต้องมีข้อมูลเพียงพอในการสนับสนุนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาถึงการตัดสินใจที่ถูกต้อง ในการนี้ ความรู้ และข้อมูลข่าวสารต้องถูกบูรณาการให้อยู่ในฐานข้อมูลที่เป็นระบบ เพื่อจะได้ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ข้อมูลดังกล่าวได้ร่วมกัน เมื่อมีความจำเป็น

ทวิตา กมลเวช (2554) ยังกล่าวอีกว่า เครือข่ายหน่วยงานภาครัฐระดับต่าง ๆ (Intergovernmental Network) หมายถึง เครือข่ายของหน่วยงานภาครัฐทุกประเภท และทุกระดับในการประสานงานการให้บริการที่มีลักษณะคล้าย ๆ กัน หรือต่อเนื่องกัน ซึ่งต่อมาไรต์สได้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของการแทนที่การบริหารภาครัฐด้วยการบริหารปกครอง (Governance) จึงได้ขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมถึงหน่วยงานอื่น ๆ ในภาคสาธารณะด้วย เช่น หน่วยงานอาสาสมัคร หน่วยงานเอกชนและกึ่งเอกชน และหน่วยงานอิสระอื่น ๆ ที่มีลักษณะ ความสัมพันธ์กันในแนวนอน และมาร่วมกันเพื่อการปฏิบัติงานหรือให้บริการ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเครือข่ายแบบนี้จะมีความแน่นแฟ้นและมีปฏิสัมพันธ์กันในระดับกลาง เพราะมักจะมีตัวแสดงหลักและตัวแสดงประจำอยู่แล้ว จะมีตัวแสดงเก่าใหม่เข้าออกบ้างตามแต่ที่เครือข่ายนั้นนำไปปฏิบัติ

วีระศักดิ์ เครือเทพ (2548) ได้กล่าวว่า ความหมายของเครือข่ายในทางรัฐศาสนศาสตร์ จะมีมิติทางสาธารณะที่กว้างกว่าคำนิยามทั่วไปที่ใช้ในทางรัฐศาสตร์ กล่าวคือ เครือข่ายเชิงนโยบายจะให้ความสนใจที่จำกัดอยู่เพียงเฉพาะกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ (Policy Formulation) เป็นสำคัญ ส่วนขอบเขตของเครือข่ายการทำงานในทางรัฐศาสนศาสตร์นั้น นอกจากจะให้ความสำคัญกับกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและการตัดสินใจร่วมกันระหว่างตัวแสดงต่าง ๆ แล้วยังให้ความสำคัญกับเครือข่ายการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Policy Implementation) เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามที่ต้องการ (Policy Evaluation) อีกด้วย นักบริหารงานภาครัฐจะให้ความสนใจว่าตัวแสดงต่าง ๆ ในเครือข่ายมีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจอย่างไร มีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติหรือลงมือทำงานกันเช่นใด มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรหรือข้อมูลข่าวสาร และร่วมกันตรวจสอบ หรือประเมินผลสำเร็จในการดำเนินงานกันอย่างไร เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ความหมายของเครือข่ายการทำงาน

ในทางรัฐประศาสนศาสตร์จะมีความหมายแตกต่างไปจากความหมายของเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ซึ่งนักสังคมวิทยาจะศึกษาเครือข่ายโดยมีหน่วยวิเคราะห์หลักในระดับปัจเจกบุคคลหรือระดับกลุ่ม และมีเป้าหมายสำคัญที่ต้องการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ในเครือข่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงแบบแผนปฏิสัมพันธ์และปัจจัยที่ยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ดังกล่าว เช่น ศึกษาถึงความหลากหลายของรูปแบบความสัมพันธ์ (Multiplicity) ระหว่างตัวแสดงในเครือข่ายการเชื่อมโยง และการกระจายตัวของความสัมพันธ์ ความเข้มข้นของความสัมพันธ์ การวิเคราะห์จุดที่ยังขาดการเชื่อมต่อระหว่างตัวแสดง ความเป็นกลุ่มก้อนของบุคคลหรือกลุ่มค่านิยมและความไว้วางใจกัน เป็นต้น

สำหรับเครือข่ายการทำงานในทางรัฐประศาสนศาสตร์นั้น มากำหนดระดับของการวิเคราะห์อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรหรือหน่วยงานในเครือข่าย (Inter-Organizational Relationship) และมักให้ความสนใจถึงการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ (Structural Relationship) ของเครือข่าย และกลไกการทำงานภายในเครือข่าย ได้แก่ ภาวะผู้นำ การตัดสินใจ การแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากร และการสื่อสารระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญ คือการศึกษาวิเคราะห์ว่าการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์และระบบการทำงานของเครือข่ายจะมีส่วนช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการหรือแก้ไขปัญหาประเด็นปัญหาสาธารณะด้านต่าง ๆ ได้อย่างไร และการทำงานแบบเครือข่ายจะส่งผลกระทบต่อทางลบต่อหลักความรับผิดชอบต่อสาธารณะของกลไกภาครัฐหรือไม่ กล่าวโดยสรุป วีระศักดิ์ เครือเทพ ได้ให้คำนิยามเครือข่ายการทำงานอย่างกว้าง โดยอิงกับกรอบวิเคราะห์ในทางรัฐประศาสนศาสตร์ว่า หมายถึง “การจัดรูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่สองหน่วยงานขึ้นไป ซึ่งอาจเป็นหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชนที่แสวงหากำไร หน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร กลุ่มอาสาสมัครประชาชน หรือองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อร่วมมือร่วมใจกันดำเนินภารกิจของสาธารณะบางประการ โดยมีภาครัฐเป็นแกนหลักของเครือข่าย ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเหล่านี้เป็นไปในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีเป้าหมายของความร่วมมือก็เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาสาธารณะบางประการร่วมกัน ซึ่งเป็นปัญหาที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งมีอาจดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้โดยลำพัง”

บาดาซ (1998) กล่าวไว้ว่า ความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐได้ถูกนิยามว่า คือ กิจกรรมของหน่วยงานที่มุ่งหวังเพื่อเพิ่มค่านิยมสาธารณะที่มีหน่วยงานต่าง ๆ ทำงานร่วมกันมากกว่าแยกกันทำงาน ทั้งนี้องค์ประกอบทางสถาบันต่าง ๆ ในระบบการจัดทำนโยบาย

ได้เน้นถึงความสำคัญของกระบวนการในการใช้โอกาสในการสร้างค่านิยมใหม่นี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดระดับการใช้ทรัพยากรส่วนตัวและงบประมาณเพื่อจุดมุ่งหมายร่วมกัน การออกแบบและการจัดการระบบปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพ การให้ได้มาและคงไว้ซึ่งฉันทามติในเป้าหมายพื้นฐาน และการได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ของเป้าหมายรองลงมาการสรรค์สร้างวัฒนธรรม การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการทำงาน และความพยายามให้ได้มาซึ่งความยินยอมของเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งเหล่านี้คือกระบวนการพัฒนาที่สลับซับซ้อนที่เปิดเผยออกมาตามช่วงเวลาอันยาวนานและมีความจำเป็นที่รัฐบาลต้องเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการจากระบบลำดับขั้นไปสู่ระบบเครือข่าย

จิรประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร (2552) ได้กล่าวถึง การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่ายภาครัฐ (Governing by Network) หมายถึง การดำเนินงานของภาครัฐที่สร้างคุณค่าของสังคม (Public Value) โดยพยายามตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐจึงต้องเข้าใจมุมมองของประชาชนต่อการดำเนินกิจกรรมหรือบริการของภาครัฐ เพื่อจะกำหนดรูปแบบการดำเนินกิจกรรมหรือบริการที่เหมาะสม และให้เกิดคุณค่าทางสังคมสูงสุดจากความรู้สึกของประชาชน ทั้งนี้คุณค่าทางสังคมตามความรู้สึกของประชาชน ทั่วไปต่อกิจกรรมหรือบริการของภาครัฐ มักจะแบ่งองค์ประกอบเป็น 3 ประเภทใหญ่ ได้แก่

1. การให้บริการ (Service) ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน
 2. ผลลัพธ์ของกิจกรรมหรือบริการ (Outcome) ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับระดับคุณภาพการบริการ
 3. ความเชื่อถือ (Trust) ซึ่งจะเน้นในความเชื่อถือของกระบวนการและผลการบริการ
- จากองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน ของคุณค่าทางสังคมตามความรู้สึกของประชาชน สามารถนำมาเชื่อมโยงกันได้ว่า “การให้บริการอย่างมีคุณภาพจะนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือจากประชาชน” นั่นเอง ปัญหาในภาครัฐส่วนใหญ่มีความสลับซับซ้อนและมีหลายหน่วยงานทำงานซ้ำซ้อนกัน หรือเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้น หากพิจารณาประเด็นของปัญหาที่สามารถนำการบริหารแบบเครือข่ายมาใช้ มีดังต่อไปนี้

1. ข้อจำกัดในด้านงบประมาณ
2. ข้อจำกัดในด้านกำลังคน
3. ความคาดหวังที่สูงขึ้นของประชาชน
4. ความต้องการความคล่องตัวในการแก้ไขปัญหา
5. ความต้องการทักษะและความรู้ในการแก้ไขปัญหา

จิรประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร (2552) กล่าวว่า การจะทำให้การบริหารเครือข่ายภาครัฐประสบความสำเร็จนั้นต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์โดยต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ของเครือข่ายที่ชัดเจน

2. การออกแบบเครือข่ายให้สอดคล้องกับเป้าหมาย โดยการออกแบบเครือข่ายภาครัฐ จะต้องมีความสอดคล้องกับคุณสมบัติขององค์การภาครัฐ บริบทการดำเนินการ และขอบเขตในการดำเนินการ

3. การบูรณาการและเชื่อมโยงการดำเนินการและการวัดผล โดยต้องมีระบบการวัดและประเมินผลการดำเนินการ

4. การประยุกต์ใช้ระบบ IT ในการจัดการเครือข่าย โดยต้องมีระบบสารสนเทศที่ใช้ในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล ที่นำไปสู่การประสานการดำเนินงานระหว่างสมาชิกในเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ

5. การพัฒนาความรู้และทักษะเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยต้องมีการให้ความสนใจต่อการ พัฒนาทักษะและความรู้ของบุคลากรภายในเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

จิรประภา อัครบวร และประยูร อัครบวร (2552) ได้กล่าวถึงแนวทางการดำเนินงานภาครัฐ โดยอาศัยเครือข่ายว่า มีกระบวนการที่สำคัญของการดำเนินการผ่านระบบเครือข่ายที่ประสบ ความสำเร็จ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กระบวนการหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการสร้างการทำงานอย่างสม่ำเสมอ (Sustainability)

กระบวนการเริ่มประสานงานเครือข่าย คือ เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเชื่อมโยงสมาชิก (ที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน) ของเครือข่ายเข้ามาร่วมดำเนินการร่วมกัน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการต่าง ๆ คือ การที่หน่วยงานภาครัฐสามารถที่จะดำเนินการผ่านเครือข่ายในระยะแรกต้องมีสมาชิกที่ร่วมก่อตั้งเครือข่ายที่หน่วยงานภาครัฐจะต้องค้นหาจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยอาศัยเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายการดำเนินการของเครือข่าย พร้อมทั้งการค้นหาผู้ที่มีประสบการณ์และความสามารถในการดำเนินกิจกรรมแทนหน่วยงานภาครัฐได้ ดังต่อไปนี้

1.1 การดำเนินกิจกรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วม (Public Participation) เป็นส่วนหนึ่งที่จะเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในเครือข่าย และก่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินงาน

1.2 การใช้ตลาดเชิงสังคม (Social Marketing) และการขับเคลื่อนทางสังคม (Social Mobilization) เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในปัญหาเข้าใจถึง

วัตถุประสงค์ของเครือข่าย ตลอดจนมีความเห็นชอบต่อการดำเนินงานของเครือข่าย ซึ่งหากประชาชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของขาดความเข้าใจในการดำเนินงานของเครือข่าย ระดับความร่วมมือของประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องก็จะลดลง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของเครือข่าย

2. กระบวนการพัฒนากระบวนการทำงานและเครือข่าย (Development) กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่ช่วยให้การดำเนินการเครือข่ายมีประสิทธิภาพดีขึ้นเรื่อย ๆ สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงความต้องการของประชาชน สภาพแวดล้อม ปัญหาทางสังคม โดยเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการนี้ ได้แก่

2.1 การจัดทำสัญญาการว่าจ้าง (Contracting Process)

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลผลการดำเนินงาน (Information Analysis from Performance Measurement)

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล จากรายงานการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน (Audit Report Analysis) โดยจะต้องนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาปรับปรุงกระบวนการทำงานต่อไป

3. กระบวนการปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ

กระบวนการนี้จะมุ่งเน้นในการใช้คุณค่าต่อสังคม (Public Value) ในการกำหนดทิศทางการดำเนินการภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนเป็นจุดศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหาภายใต้แนวโน้ม การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคม อาทิ วิถีชีวิตของประชากร โครงสร้างของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป โดยคุณสมบัติพื้นฐานที่สำคัญในการช่วยให้การดำเนินงานขององค์กร ภาครัฐสร้างคุณค่าต่อสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

3.1 ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (Public Accountability Value) องค์กรภาครัฐจะต้อง มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสาธารณะอย่างแท้จริง สิ่งที่สำคัญ คือ การที่บุคลากรขององค์กรจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสาธารณะอย่างถ่องแท้ เพราะบุคลากรเหล่านี้จะต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ตามที่กำหนดไว้

3.2 การเข้าถึงบริการภาครัฐ (Public Accessibility) เพื่อความเสมอภาคและยุติธรรมในการให้บริการแก่ประชาชนทุกกลุ่ม องค์กรภาครัฐจะต้องออกแบบการให้บริการต่าง ๆ โดยคำนึงถึงความสะดวกในการเข้ารับบริการต่าง ๆ ของประชาชนเป็นสำคัญ

3.3 ความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) เมื่อปัญหาทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นองค์กรภาครัฐจะต้องปรับองค์กรทั้งในด้าน

พันธกิจ ภารกิจ และโครงสร้างองค์การให้สอดคล้องกับสภาพและปัญหาทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จากการทบทวนแนวคิดการบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย จึงพอสรุปได้ว่า การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย คือ กระบวนการจัดรูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่สองหน่วยงานขึ้นไป ทั้งที่มาจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อร่วมมือร่วมใจในการดำเนินภารกิจสาธารณะบางประการ โดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นแกนหลักของเครือข่ายซึ่งภารกิจสาธารณะเหล่านี้เป็นปัญหาที่หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้โดยลำพัง กระบวนการเหล่านี้ไม่ใช่เป็นแค่การเตรียมความพร้อมให้หน่วยงานต่าง ๆ ทำงานร่วมกันเท่านั้น หากแต่เพื่อเหตุผลสำหรับการสร้างความสมดุลระหว่างการควบคุม สั่งการ และการกระจายอำนาจ โดยที่แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องการกระจายอำนาจและมอบอำนาจให้แก่หน่วยงานท้องถิ่นนั้น ตั้งอยู่บนค่านิยมที่ว่า การบริหารจัดการสาธารณะ อยู่บนเงื่อนไขของพื้นที่ซึ่งจะมอบอำนาจให้หน่วยงานท้องถิ่นในการควบคุมปฏิบัติการในสถานการณ์ฉุกเฉินเป็นการเบื้องต้น ทั้งนี้เครือข่ายการทำงานภาครัฐที่ดีจำเป็นต้องมีระบบสารสนเทศและกระบวนการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของเครือข่ายในการจัดการหรือแก้ไขประเด็นปัญหาสาธารณะได้มากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) เป็นการเชื่อมโยงของเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการร่วมกันกำหนดแผนการเป้าหมาย กลยุทธ์ และนโยบายในการจัดการ การบริหารงาน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมทั้งทำข้อตกลงร่วมกันเพื่อเป็นกติกาลดความขัดแย้งระหว่างชุมชน ท้องถิ่น และผู้ประกอบการท้องถิ่น ตลอดจนต้องมีส่วนร่วมต่อการสนับสนุนขององค์กรภาครัฐเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการจัดการท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน

ดังนั้นการกำหนดยุทธศาสตร์ โครงสร้าง กลยุทธ์ กติกางานร่วมกันของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การจัดการท้องถิ่นโดยชุมชนเกิดความยั่งยืนได้ ฉะนั้นชุมชนควรนำแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) มาปรับใช้ในการจัดการท้องถิ่น เพื่อให้ทรัพยากรอันมีคุณค่าในชุมชนคงอยู่ต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1. ความหมายของการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยวจากที่องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมว่าด้วยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยขึ้น ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี (นิคม จำรูญณี, 2550) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ คือ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางที่มีค่า 3 ค่า เป็นเงื่อนไขในการท่องเที่ยว คือ

1.1 การท่องเที่ยวจะต้องมีการเดินทาง (Travel) หมายถึงการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังสถานที่หนึ่งโดยใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือใกล้ก็ได้

1.2 การท่องเที่ยวจะต้องมีจุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง มีสถานที่ที่เลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น มักมีสถานที่ที่มีความสวยงามทางทัศนียภาพมาก หรือเป็นสถานที่ที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ หรือเป็นสถานที่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีกิจกรรมที่น่าสนใจซึ่ง ณ ที่นั้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการท่องเที่ยวที่เพียงพอสำหรับสนองความต้องการและความพอใจแก่ผู้มาเยือน

1.3 การท่องเที่ยวจะต้องมีจุดมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง มีจุดประสงค์ในการเดินทาง ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือไปอยู่ประจำ แต่มีความมุ่งหมายในการเดินทางอย่างอื่น โดยผู้เดินทางอาจมีจุดมุ่งหมายในการเดินทาง มากกว่า 1 อย่างก็ได้

จีแลและไซว์ (1989) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความเพลิดเพลินสนุกสนานโดยที่นักท่องเที่ยวนั้นคือนักท่องเที่ยวนั่นเอง

เศกสรรค์ ยงวณิชย์ (2555) ได้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจตามวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

นิคม จำรูญณี (2550) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อทำการศึกษาและพักผ่อนหย่อนใจ หรือก่อให้เกิดการกระทำร่วมกันของมนุษย์ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม จนเป็นเหตุดึงดูดใจให้เดินทางไปศึกษาและท่องเที่ยวตามแหล่งต่าง ๆ

สรุปแนวความคิดต่าง ๆ และความหมายของการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวเป็นการ เดินทางไปในสถานที่ที่จะนำมาซึ่งการศึกษา การพักผ่อน หรือการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ตามเป้าหมายที่แต่ละคนได้วางไว้ และทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อผู้ร่วมเดินทางและเพื่อนมนุษย์อีกด้วย

2. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

ไพฑูรย์ พงศบุตร และวิลาศ วงศ์พงศบุตร (2545) กล่าวว่า ความสำคัญของการท่องเที่ยว คือ ปัจจุบันถือได้ว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง และมีความร่วมมือระหว่างประเทศในอันที่จะสนับสนุนส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

นิคม จำรูญณี (2544) ได้สรุปบทบาท และความสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองเพิ่มเติม กล่าวคือ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวได้กลายเป็นรายได้ลำดับ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่น ๆ ทำให้รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้มาในรูปเงินตราต่างประเทศนี้มีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพชำระเงิน รวมทั้งเป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง สร้างงานสร้างอาชีพมากมาย และเป็นการเสริมอาชีพด้วยอาชีพที่เกิดต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงมีบทบาทในการสร้างงานสร้างอาชีพอย่างมากมายและกว้างขวาง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการ โดยเฉพาะในธุรกิจทางตรงที่สำคัญ การท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์สูงสุด ซึ่งส่งผลต่อการกระตุ้นการผลิตหรือที่เรียกว่าผลของตัวทวีคูณทางการท่องเที่ยว โดยอยู่ในลักษณะที่สูงมากเมื่อเทียบกับการผลิตสินค้าหรืออุตสาหกรรมอื่น ๆ

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงกลายเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจำหน่าย อาจเรียกได้ว่าเป็น Limitless Industry เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ กล่าวคือ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ไม่มีขีดจำกัด เป็นการกระตุ้นให้เกิดการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยที่ภาคประชาชนและภาคเอกชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งเกิดการแบ่งรายได้กระจายให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะธุรกิจทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดนี้ แสดงให้เห็นว่าผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวมีลักษณะเฉพาะเป็น “Partial Industrialization” ดังที่ลีเพอร์ (Leiper, 1979) ได้กล่าวไว้ว่า มี 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยน โดยนักท่องเที่ยวซื้อบริการจากภาคเอกชน
2. ลักษณะที่ไม่มีการแลกเปลี่ยน ไม่ได้มีไว้เพื่อขาย แต่หากเป็นสาธารณสมบัติ เช่น ชายหาดที่สวยงาม คนไทยที่มีความเอื้ออาทร วัฒนธรรมไทยที่มีความเป็นเอกลักษณ์

สิ่งเหล่านี้อยู่นอกเหนือการควบคุมของภาคเอกชนและเป็นส่วนที่ต้องแบ่งปันและใช้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้านซึ่งส่วนนี้ทำให้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวมีลักษณะแตกต่างจากการขายสินค้าอื่น ๆ เพราะจะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกันต้องอาศัยความร่วมมืออย่างใกล้ชิด การท่องเที่ยวจึงจะนำประโยชน์ไปสู่ทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

ทั้งนี้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในเรื่องของการผลิต เนื่องจากไม่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศเหมือนการเกษตรอื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้น อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังช่วยสนับสนุนฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี มีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ พร้อมทั้งเป็นมาตรการที่ช่วยส่งเสริมความปลอดภัยและความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนา และที่สำคัญมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติภาพสัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดี ซึ่งเป็นหนทางที่มนุษย์ต่างสังคมพบปะทำความรู้จักและเข้าใจกันจากความสำคัญของการท่องเที่ยวซึ่งผลของการท่องเที่ยวอาจไม่ได้ส่งผลต่อการทำให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นต้องเปลี่ยนแปลงอย่างทันทีทันใด แต่อาจค่อย ๆ ซึมซับอย่างช้า ๆ ธุรกิจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภาคต่าง ๆ ที่มีความล่อแหลมต่อความรับผิดชอบในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ จึงควรตระหนัก หมั่นสังเกตติดตาม พัฒนา นำวัฒนธรรมในสิ่งที่ดี และวัฒนธรรมภายนอกที่แตกต่างจากของตนมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ต้องไม่ลืมคุณค่าวัฒนธรรมเดิมของตนด้วย

3. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้สรุปสาระสำคัญของระบบและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) และการตลาดท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) ซึ่งแยกกล่าวแต่ละประเด็น คือ แหล่งท่องเที่ยว บริการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

4. องค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

อภิชาติ อินทร์พงษ์พันธ์ (2540) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “องค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” หมายถึง ธุรกิจ และบริการสิ่งอำนวยความสะดวกทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว มีรายละเอียดดังนี้

1. การคมนาคมขนส่ง การท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นโดยปราศจากการเดินทางเห็นจะไม่ได้การคมนาคมจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้การท่องเที่ยวขยายตัวจนกลายเป็นอุตสาหกรรม

2. ที่พักเมื่อมีการเดินทางก็จำเป็นต้องมีการพักผ่อนซึ่งถือว่าอุตสาหกรรมที่พักเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้เป็นอันดับสองรองจากอุตสาหกรรมของที่ระลึก

3. ร้านอาหาร ภัตตาคาร กิจกรรมร่วมที่ต้องเกิดในระหว่างที่นักท่องเที่ยวเดินทาง

4. บริการนำเที่ยว เป็นธุรกิจที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเดินทางอำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่นักท่องเที่ยว

5. สิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวทั้งสิ่งดึงดูดใจที่เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น

6. ร้านขายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง เป็นธุรกิจที่ทำรายได้สูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับธุรกิจอื่นในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

7. ความปลอดภัยก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญมากเช่นกัน

มนัส สุวรรณ (2541) กล่าวไว้ว่า สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเป็นสรรพสิ่งรองรับในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบายปลอดภัย โดยสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1. สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวโดยตรงเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ได้แก่ การอำนวยความสะดวกในการเข้าออกประเทศ การให้บริการการท่องเที่ยว

2. สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวโดยอ้อมเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในประเทศแล้ว แม้จะไม่มีนักท่องเที่ยว รัฐบาลก็ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ให้แก่ประชาชนของตน ส่วนการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวถือเป็นผลพลอยได้ ประกอบด้วย สาธารณูปโภคและสาธารณูปการจำเป็นต่อการยังชีพของประชาชน สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่รัฐบาลให้ความปลอดภัยทั้ง ร่างกาย ทรัพย์สิน และการเดินทางแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่น ๆ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่เสริมหรือสนับสนุนเพิ่มความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว

5. องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวซึ่งต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างผสมผสานกัน

มูการ์ต และเมดิลค (Burkart & Medilk, 1981) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ สิ่งดึงดูดใจการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น (Amenity)

มิลและเมอร์ริสัน (Mill & Morrison, 1971 อ้างถึงในประกอบศิริภักดีพินิจ, 2545) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ สิ่งอำนวยความสะดวกในเรื่องที่พักร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก หรือบริการอื่น ๆ ปัจจัยพื้นฐานในเรื่องระบบการสื่อสารและสาธารณูปโภคการขนส่ง

สรุปได้ว่า แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญ คือ มีสิ่งดึงดูดใจ มีการคมนาคมขนส่งและการสื่อสาร และมีสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าว จะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างง่าย รวดเร็ว และสะดวกสบาย

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี (ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว, 2557, สื่อออนไลน์)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่า เป็นต้น ตัวอย่างของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทยในประเภทนี้ ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก งานแสดงของช้างจังหวัดสุรินทร์ งานร่มบ่อสร้าง ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น (การัญญา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, 2557, สื่อออนไลน์)

Tourism Organization, ascited in Richards, 1995, p. 23) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นการเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นทางด้านวัฒนธรรม เช่น การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Study Tour) การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล การเข้าเยี่ยมชมอนุสรณ์สถาน การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติ หรือศึกษาขนบธรรมเนียม ความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษา เยี่ยมชมวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นมรดกที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม

หลักของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (บุญเลิศ จิตตั้งพัฒนา, 2548, หน้า 286)

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชมในขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรักหวงแหน รักษา และดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วยและได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมและได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้านหรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรมศักดิ์ศรีและผู้คนของตนเองด้วย

ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์โบราณสถานศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่า ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุดเพื่อสามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง
2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการ จัดการอย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่า ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือกระทบน้อยที่สุด
3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรมโดยยึดหลักที่ว่า ต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย
4. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยวผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่า ต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอันจะเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น
6. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของการบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่า ต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
7. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่า ต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
8. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะอาดของพื้นที่โดยยึดหลักที่ว่า ต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยว ในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวโดยยึดหลักที่ว่า ต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวดเพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

สรุปได้ว่า ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมถึงวิถีชีวิตของท้องถิ่น ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีลักษณะที่รวมไปถึงการอนุรักษ์ หวงแหน รักษาไว้ให้คงอยู่ หรือแม้กระทั่งการศึกษาหาความรู้ และที่สำคัญเป็นการท่องเที่ยวลักษณะของการบริหารจัดการในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดกิจกรรม การรองรับนักท่องเที่ยว การอำนวยความสะดวก ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และยิ่งไปกว่านั้น การจัดการจะต้องไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ตลอดจนยังมีลักษณะของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตัวเองอย่างเข้าใจในสรรพสิ่งของโลกที่ไม่สามารถแยกตัวออกจากกันได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ฉะนั้น องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญจึงควรมี 6 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น อันประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ 10 ประการ คือ

- 1.1 ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
- 1.2 โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ
- 1.3 งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่น และสิ่งปลูกสร้างผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง
- 1.4 ศิลปหัตถกรรม ประติมากรรมภาพวาดรูปปั้น และแกะสลัก
- 1.5 ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา
- 1.6 ดนตรีการแสดงละครภาพยนตร์มหรสพต่าง ๆ
- 1.7 ภาษา และวรรณกรรมรวมถึงระบบการศึกษา
- 1.8 วิถีชีวิตเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายการทำอาหารขนบธรรมเนียมการรับประทานอาหาร
- 1.9 ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่าง ๆ
- 1.10 ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

2. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้ผลตอบแทนในกำไรธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพโดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพให้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวคุณภาพ ได้รับรู้และได้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการตลาดท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือการจัดการการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

6. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยว แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายโดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวชมโบราณสถานศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งศึกษาความเชื่อพิธีกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว ด้วยโดยแบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประเภทได้ 5 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลิน

ในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้และความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้นเพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์และศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมมีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism/ Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษโดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ออกกำลังกาย หรือเล่นกีฬา หรือแข่งขันการกีฬา โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬาได้สนุกสนานเพลิดเพลินกับการออกกำลังกาย หรือเล่นกีฬาหรือการแข่งขันกีฬาในขณะเดียวกัน ก็ได้ไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางรายการกีฬา ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่า

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว นวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพรการฝึกกายบริหาร การฝึกสมาธิ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2555) กล่าวว่า แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เหมือนแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้รับการตอบสนองเป็นอย่างดีทั้งภาครัฐและเอกชนในการตระหนักถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมจึงก่อให้เกิดกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. กระแสความต้องการของโลกให้เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลกให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในแง่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่นจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพไว้

2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้น กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่

3. กระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

จากกระแสดังกล่าวก่อให้เกิดการตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ขึ้นเพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดการประชุมเพื่อประเมินผลทุก ๆ 5 ปี ได้มีการประเมินผลไปครั้งแรกแล้วในปี พ.ศ. 2540 และในปี พ.ศ. 2545 ก็ได้มีการประชุมประเมินผลอีกครั้ง โดยใช้ชื่อว่าการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2002 (World Summit for Sustainable Development 2002: WSSD) ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ 26 สิงหาคม-4 กันยายน พ.ศ. 2545 ที่เมืองโจฮันเนสเบิร์ก ประเทศสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การเพิ่มพลังของข้อผูกมัดทางการเมืองสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้เน้นความสนใจของโลกในด้านการกระทำที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการเปลี่ยนแปลงจากแผนมาสู่การปฏิบัติจากผลของการประชุมครั้งนี้ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลัง ซึ่งความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคมและสุนทรียภาพ พร้อมกับรักษา

เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศได้ด้วย จากความหมายดังกล่าว สามารถนำมาแปลเป็นหลักการเบื้องต้นและสร้างกรอบนโยบายและแนวทางปฏิบัติของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จึงทำให้ประเทศต่าง ๆ คิดหารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่เพื่อไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นเหตุให้มีการประชุม Earth Summit ขึ้นที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1992 (พ.ศ. 2535) ในที่ประชุมมุ่งเน้นความสนใจทั่วโลกสู่ประเด็นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และได้มีการลงนามอันเป็นที่เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม

ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นการพัฒนาแนวทางในการท่องเที่ยวเพื่อรักษาทรัพยากรและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมในชุมชนให้คงอยู่ ไม่ให้เสื่อมสลายหรือสูญหายไป ดังนั้น การท่องเที่ยวที่จะรักษาทรัพยากรอันมีค่าในชุมชนให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น จะต้องมีการร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่าย โดยเฉพาะคนในชุมชน ที่จะต้องปกป้องและรักษาทรัพยากรอันมีค่าไว้ให้รุ่นต่อ ๆ ไปได้สืบทอดและเรียนรู้

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น จะต้องเริ่มจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ชุมชนจะต้องกำหนดทิศทางโดยชุมชน ทั้งนี้ชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือนรวมทั้งชุมชนจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ของชุมชนต่อไปในอนาคต

การท่องเที่ยวโดยชุมชน “Community-based Tourism: CBT” จึงเป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นและผู้มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2557)

แต่ทั้งนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ไม่ได้มีผลจากการดำเนินการที่เป็นด้านบวกเท่านั้น แต่การดำเนินการยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น (วิระพล ทองมา, 2554, หน้า 17-22) ได้แก่

1. ผลกระทบด้านบวก ส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้น มีการรวมตัวกันสร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้เป็นตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ

2) ด้านสังคมวัฒนธรรม 3) สิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืน คือ การรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสาน สืบทอด ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ ได้เกิดความรักความภาคภูมิใจในความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในที่สุด

2. ผลกระทบด้านลบ เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว การใช้น้ำ ระบบนิเวศธรรมชาติ การรับวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว เกิดกระแสการเลียนแบบ มีความขัดแย้งทางความคิด เสียความเป็นส่วนตัวในการที่จะต้องรองรับนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคือ อาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป ในส่วนการตลาดนั้นแต่ละชุมชนจะต้องให้ข้อมูลแนะนำชุมชนตนเอง และชุมชนอื่นที่ถูกต้องและน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว และที่น่าภูมิใจสำหรับชุมชน คือ การรักษ และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา แต่ชุมชนไม่ได้ละทิ้งพื้นฐานเดิม หรือปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามกระแสวัฒนธรรม และไม่ได้มุ่งหวังรายได้จากการท่องเที่ยวที่จะได้ให้เป็นรายได้หลักของชุมชนโดยละทิ้งอาชีพดั้งเดิมที่จะเป็นการที่จะปรับตัวเพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยวที่เข้าไปในชุมชน

จะเห็นได้ว่า ผลที่ได้จากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้ส่งผลแต่ด้านบวกเท่านั้น ยังมีผลด้านลบที่ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เกิดความเสื่อมโทรม เสื่อมสลาย หรือสูญหายไป ดังนั้น ชุมชนควรมีการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลระหว่างทรัพยากรที่มีคุณค่าในชุมชนและประโยชน์ที่ได้รับ

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว (Tourism Management) มีดังนี้

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ยังต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริงรวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทางมาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การการบริหารงานบุคคล

การอำนวยการและการควบคุมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้ พร้อมทั้งมีการประเมินผลการท่องเที่ยวด้วย

สรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน การดำเนินงาน มีการจัดโครงสร้างหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคลากร รวมทั้งต้องมีทิศทาง และแนวทางในการดำเนินงานภายใต้สภาพแวดล้อมของพื้นที่อย่างเหมาะสม

หลักการและแนวทางบริหารจัดการการท่องเที่ยว

วรรณพร วณิชชานุกร (2540) กล่าวว่า ในการบริหารจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพควรมีรูปแบบการบริหารใน 2 ระดับ คือ ระดับ แนวนอน ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง และระดับแนวตั้ง คือ หน่วยงานของรัฐในส่วนกลางส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาลแต่มีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม และสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แรงงานความรู้ตามอำนาจของผู้คนในท้องถิ่นได้ซึ่งการบริหารงานควรครอบคลุมในเรื่องต่าง ๆ

จุฑามาศ จันทรัตน์ (2544) กล่าวว่า ในการที่การท่องเที่ยวของไทยจะก้าวไปสู่ ทศวรรษหน้าอย่างมีมาตรฐาน และสามารถแข่งขันได้ในระดับสากล ผู้บริหารจัดการและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนควรต้องมองการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบบเพราะทุกส่วนล้วนมีความสำคัญ และจำเป็นต้องพิจารณา 2 เรื่องหลัก ดังนี้

ระบบการท่องเที่ยวซึ่งลิเพอร์ (1979) กล่าวว่า การท่องเที่ยวไม่ใช่เป็นอุตสาหกรรม แต่เป็นระบบเริ่มต้นจากนักท่องเที่ยวมีความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลและ แรงกระตุ้นแตกต่างกันไป จากนั้นจึงเริ่มหาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ แล้วจึงตัดสินใจเดินทางจากที่อยู่เดิม โดยอาศัยการคมนาคมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งไปยัง จุดหมายปลายทางและ ณ จุดหมายปลายทางแห่งนั้นนักท่องเที่ยวเก็บเกี่ยวประสบการณ์ จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย

อดิคารวี (1995) ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว (7-S Model) เพื่อมาปรับใช้ กับการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้

1. Strategy หมายถึง กลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนกันระหว่าง วัตถุประสงค์การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุมและขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุดซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ ในการวางแผนการดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยว แห่งชาติด้วย

2. Structure หมายถึง โครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว

3. System หมายถึง ระบบในการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูลระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาด และระบบอื่น ๆ ด้วยโดยทุกระบบต้องมีการประสานร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4. Staff บุคลากรนับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการดำเนินการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบโดยจัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบมีความผูกพันกับงานมีความรับผิดชอบให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจมีความจริงใจซื่อสัตย์ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5. Skill ในการทำงานทุกอย่างต้องอาศัยความชำนาญงานจึงจะมีประสิทธิภาพโดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่าง คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน

6. Style การรวมกันระหว่าง Staff และ Skill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกันโดยปกติแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

6.1 Autocratic Style หรือ Top Down Style (การสั่งการจากส่วนบนลงสู่ส่วนล่าง)

6.2 Democratic Style หรือ Bottom Up (การสั่งการจากส่วนล่างขึ้นสู่ส่วนบน)

7. Share การแบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นความรู้ซึ่งนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด

สรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวควรเป็นไปอย่างมีระบบ มีการกำหนดกลยุทธ์โครงสร้าง รูปแบบการดำเนินงาน มีการสรรหาบุคลากรที่เหมาะสมและมีความรับผิดชอบต่อการดำเนินงาน รวมทั้งต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวเกิดการพัฒนาร่วมกันอย่างยั่งยืน

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. ความหมายและองค์ประกอบ

เป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

2. หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือฐานเพื่อกำหนดทิศทาง แผนงาน แผนปฏิบัติการของตนเอง โดยดำเนินการพร้อมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวกับกลุ่มคนต่าง ๆ มากมาย เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วม และได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงควรต้องมีหลักการร่วมกัน ดังนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการวินิจฉัยวิเคราะห์สภาพปัญหาผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร
2. สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน
3. ชุมชนต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร หรือจะเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วเช่นกัน องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่ง และดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหารจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน
4. รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรมของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องดำเนินการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน มีความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ
5. มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้

6. ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไป และนักท่องเที่ยว ควรมีการบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนา กระบวนการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสมและมีความชัดเจน

7. การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีความมาตรฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชน ด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาร่วมกันถึงขีดความสามารถในการรองรับ

8. รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษา สิ่งแวดล้อม

9. การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลัก ของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลาย ชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

10. องค์การชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อม ของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยว โดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้น ยังต้องพิจารณาจากมิตินอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

3. กระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

1. ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเอง ให้ดีเสียก่อนเพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้

2. ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จักรักและหวงแหนเห็นคุณค่า ของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่ได้ด้วย

การจัดการเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิด ความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้น ชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชน “Community-based Tourism: CBT” ได้ ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือ

จากหน่วยงานทั้งภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อม ชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างไร ควรมีโอกาสอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือ การมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึง ร่วมในทุก ๆ สิ่งทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

3. มีส่วนร่วมมีได้อย่างไร การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การถกปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ จากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่า ชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

เพ็ญจันทร์ สังข์แก้ว (2553) ได้ศึกษา การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนพื้นที่สูง ตำบลทุ่งสมอ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัย พบว่า การให้ชาวบ้านได้ศึกษาทุกด้านการท่องเที่ยวทั้งทางบกและทางเรือ แต่อุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนคือ ชาวบ้านบางส่วนยังขาดความร่วมมือในชุมชน ยังขาดความตื่นตัวในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทัดคนคิดในการร่วมกันพัฒนาการท่องเที่ยว จึงมีน้อย

วันวิสาข์ พลอยอินสว่าง (2553) ได้ศึกษาการจัดการความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ พบว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวในการจัดการความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องอาศัยโดยการมุ่งเน้นการก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ รวมไปถึงการเข้าใจรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งต้องอาศัยแนวทางใน 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) กระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) หลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว 4) การประเมินความเป็นไปได้ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 5) การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว 6) รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 7) องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมไปถึงองค์ประกอบด้านความร่วมมือ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความร่วมมือในด้านการทำแผน 2) ความร่วมมือในด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูล 3) ความร่วมมือในด้านการปฏิบัติ 4) ความร่วมมือในด้านการประเมินผล และ 5) ความร่วมมือในด้านการบันทึก แต่เหนือสิ่งอื่นใดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอันได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชน รวมถึงชุมชนท้องถิ่นต้องอาศัยกระบวนการจัดการที่ประกอบด้วยกิจกรรม 4 กิจกรรม ได้แก่ การวางแผน การจัดการองค์กร การชี้นำ หรือ การสั่งการและการควบคุมองค์กร เพื่อให้การจัดการบรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด อันได้มา

เพื่อผลประโยชน์ต่อชุมชนในภาพรวม ซึ่งในการศึกษานี้น่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการหาแนวทางการจัดการความร่วมมือของชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนแก่ชุมชน ที่จะต้องพัฒนาตนเองให้มีการดำเนินการเชื่อมโยงกันในทุกภาคส่วนต่อไป

ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2545, หน้า 173-174) ได้กล่าวไว้ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (local participation) แนวโน้มของการเปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเข้ามาจัดการกับการท่องเที่ยวเอง มีแนวโน้มที่ชัดเจนและสูงขึ้นเรื่อย ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงจากการที่มองว่าชุมชนที่รับการท่องเที่ยวเป็นชุมชนที่เป็นวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยวเปลี่ยนเป็นให้ชุมชนมีส่วนกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวจัดรูปแบบการท่องเที่ยวและดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งนั่นก็คือ จุดแบ่งระหว่างการท่องเที่ยวแบบเดิมกับการท่องเที่ยวแบบใหม่

ดังนั้นสิ่งสำคัญที่เป็นหลักในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่กระบวนการคิด การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การประเมินผล และสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนได้ คือ การนำแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่ายมาใช้ในการจัดการ โดยการทำให้เกิดการทำงานร่วมกันของเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็นทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2545, หน้า 218-219) ได้กล่าวถึงการประชุม Globe'90 (พ.ศ. 2533) ณ ประเทศแคนาดา ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (sustainable tourism) ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาทรัพยากรของอนุชนรุ่นหลัง โดยที่ Eastern Caribbean States Organization (OECS) ให้ ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าหมายถึง การใช้ประโยชน์สูงสุดในทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่ดีให้แก่ผู้มาเยือนและเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ขอให้ราชบัณฑิตยสถานช่วยบัญญัติคำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนา

ทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมและสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาดสามารถรักษเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ได้นานที่สุดเกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ยาวนานที่สุด ดังนั้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงหมายถึงการท่องเที่ยวที่ไม่ได้เป็นการทำลายสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น การจะพัฒนาให้การท่องเที่ยวยั่งยืนได้ต้องเข้าใจว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นมีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สัมผัสจับต้องได้มีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรรูปธรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา สัตว์ป่า ทะเลสาบ ถ้ำ น้ำตก ส่วนที่เป็นรูปธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ กิจกรรมการละเล่นต่าง ๆ ในท้องถิ่น สวนสาธารณะ สวนสนุก โรงภาพยนตร์ และศูนย์การค้า เป็นต้น

สำหรับทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นนามธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้หรือสัมผัสได้ยาก ก็แยกออกคล้าย ๆ กัน คือ มีทั้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรนามธรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ความสงบ ความร่มรื่น ความเย็นสบาย ส่วนที่เป็นนามธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่ว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมเมื่อนักท่องเที่ยวได้สัมผัสทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้ว ควรได้รับความรู้สึกที่ดีกลับไปภายหลังจากการท่องเที่ยวนั้น เพราะการท่องเที่ยวเป็นการผสมผสานการบริการและสินค้าเข้าด้วยกัน ผลผลิตจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงไม่ใช่รูปธรรมที่สัมผัสได้ทั้งหมด แต่จะปรากฏให้เห็นในลักษณะของคุณค่าทางจิตใจที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวจึงถูกเปรียบเทียบว่าเป็นการซื้อขายความฝันที่ผู้ซื้อไม่สามารถตรวจสอบสินค้าและบริการล่วงหน้าได้ แต่ตัดสินใจซื้อด้วยความคาดหวังซึ่งอาจมีการจูงใจด้วยวิธีการต่าง ๆ จากผู้ขาย และสิ่งที่ซื้อมาจะปรากฏออกมาในลักษณะของความรู้สึกทางใจ เช่น ความตื่นเต้น ความประทับใจ ความไม่พอใจ สรุปว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น การจะสร้างความรู้สึที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยวต้องเน้นที่การวางแผนทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในทุก ๆ ด้าน กล่าวคือการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการหรือสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้คนในท้องถิ่น โดยที่มิมีการจัดการทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังคงสามารถรักษากำเนิดทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและระบบนิเวศในพื้นที่นั้นไว้ด้วย

หลักการของการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบใหม่ที่กำลังเป็นประเด็นที่น่าสนใจ คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน การท่องเที่ยวที่เป็นธรรม เหล่านี้มีเป้าหมายร่วมกัน คือ การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ชุมชน และสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและยั่งยืน ซึ่งโดยภาพรวมแล้วการท่องเที่ยวแบบใหม่นี้จะมีการกำหนดเป็นหลักการดังที่ ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ (2545, หน้า 173-174) ได้กล่าวไว้ ดังนี้

1. ความยั่งยืนทางด้านนิเวศ (ecological sustainability) เป็นหลักการแรกที่เราเห็นได้ชัด หากมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น อย่างไรก็ตามควรมีการคำนวณหาศักยภาพรองรับ (carrying capacity) จำนวนนักท่องเที่ยวที่ระบบนิเวศจะสามารถรับได้อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นวิธีที่จะช่วยให้วัดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมได้

2. ความยั่งยืนทางด้านสังคม (social sustainability) เป็นศักยภาพของชุมชนที่จะรองรับนักท่องเที่ยวหรือคนมาเยือนได้ ในขณะเดียวกันก็สามารถที่จะดำรงความเป็นชุมชนเดิมอยู่ได้โดยไม่เกิดความขัดแย้งหรือปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยว และการคำนวณศักยภาพรองรับในด้านนิเวศเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำเช่นเดียวกัน

3. ความยั่งยืนทางด้านวัฒนธรรม (cultural sustainability) เป็นสิ่งที่วัดและเห็นได้ยาก ในระยะสั้นหากแต่ค่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อชุมชนในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางด้านโลกทัศน์ วิถีชีวิตและการดำรงอยู่ วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแต่หลักการแห่งความยั่งยืนทางด้านวัฒนธรรมในที่นี้หมายถึง ศักยภาพของชุมชนในการรับหรือปรับเปลี่ยนหรือคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตนเองที่แตกต่างจากของผู้อื่น การแทรกซึมทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้แต่ควรมีมาตรการในการควบคุมวัฒนธรรมที่เป็นอันตรายต่อวัฒนธรรมเดิม และป้องกันมิให้เกิดการดัดแปลงวัฒนธรรมของชุมชนไปในทางที่เสื่อมทราม

4. ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ (economic sustainability) หมายถึง การได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพียงพอกับการจัดการกับต้นทุนด้านอื่น ๆ และการจัดการกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นด้านอื่น ๆ อาจไม่มีประโยชน์เลย หากมีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมากมายแต่ไม่สามารถจัดการกับปัญหาอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. ความยั่งยืนด้านการศึกษา (educational sustainability) เป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งที่แบ่งแยกระหว่างการท่องเที่ยวแบบเดิมกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งในที่นี้อาจมิได้หมายถึงการได้รับการยกย่องจากสถาบันการศึกษา แต่หมายถึงเกิดการเรียนรู้

ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว ในส่วนของนักท่องเที่ยว หมายถึง การเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ ๆ การปรับตัวของสภาพกับวัฒนธรรมที่แตกต่างโดยมีการประเมินผลกระทบต่อชุมชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

หลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะช่วยทำให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวได้ การท่องเที่ยวทุกประเภทจึงควรจะเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสามารถอยู่รอดได้ ซึ่ง Shirley Eber (1993) อ้างโดยสถาบันวิจัย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้กล่าวว่า หลักการจัดการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนควรมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (using resource sustainably) ควรมีการคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรม อย่างเหมาะสมเนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว

2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปและความจำเป็นและการลดปริมาณของเสีย (reducing over-consumption and waste) ทำให้มีทรัพยากรเหลือเก็บไว้ใช้ได้ยาวนานขึ้น และเป็น การช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสียหรือการบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายไป

3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลาย (maintaining diversity) ทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวมาก นอกจากนี้ยังช่วยขยายฐาน ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

4. การผสมผสานการท่องเที่ยวให้เข้ากับการวางแผน (integrating tourism into planning) ให้เข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติการพัฒนาท้องถิ่นและ การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจะช่วยขยายศักยภาพของการท่องเที่ยวในระยะยาวได้

5. การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น (supporting local economics) ด้วยการสนับสนุน การซื้อสินค้าที่ผลิตจากคนในท้องถิ่น และใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่นทำให้เกิดรายได้หมุนเวียน อยู่ในท้องถิ่นแห่งนั้น

6. การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น (involving local communities) การมีส่วนร่วม ของคนในท้องถิ่นจะทำให้เกิดคุณภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวของท้องถิ่นและเป็นการลด ความขัดแย้งของประชาชนในท้องถิ่นด้วย

7. การปรึกษากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและประชาชนในท้องถิ่น (consulting stakeholders and the public) ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันทำงานไปในทิศทางเดียวกันร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. การฝึกอบรมบุคลากร (training staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ ซึ่งจะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยวได้

9. การทำการตลาดด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม (marketing tourism responsibility) การตลาดเป็นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในขณะที่ตัวนักท่องเที่ยวก็จะต้องทำการตลาดให้ลูกค้าทราบถึงจริยธรรมของบริษัท ความรับผิดชอบต่อสังคมด้านการตลาดนี้ผู้ประกอบการจะต้องสร้างจิตสำนึกในการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวด้วยการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์

10. การดำเนินการวิจัย (undertaking research) เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุนด้านความคิดเห็นที่สอดคล้องกับหลักการจัดการท่องเที่ยวของ Shirley Eber แต่ขอเพิ่มเติมและสนับสนุนหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ Shirley Eber ในบางประเด็นเป็นพิเศษว่า หลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1) การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดีและคุ้มค่า การอนุรักษ์เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้คงความงามและคงคุณค่าเป็นทรัพยากรของชาติสืบไป เช่น การรักษาสภาพธรรมชาติให้สมบูรณ์ การช่วยกันปลูกและดูแลต้นไม้ การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน และโบราณวัตถุอย่างถูกหลักวิชาการ การช่วยกันรักษางานศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น การปรับปรุงสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ควรมีการควบคุมปริมาณการใช้ให้ สอดคล้องกับการเกิดขึ้นทดแทนได้ตามธรรมชาติซึ่งจะทำให้มีทรัพยากรใช้ได้ อย่างยาวนานและไม่เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนทรัพยากรที่เป็นของเหลือจากการใช้ประโยชน์หรือหาได้ง่ายตามธรรมชาติ เช่น เศษผ้า เศษไม้ใบ ไม้วัชพืชบางชนิด ได้แก่ ต้นกก ผักตบชวา สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นของใช้หรือของที่ระลึกในรูปแบบสินค้าพื้นเมืองที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ถือเป็นการเพิ่มมูลค่าของวัสดุที่เหลือใช้และยังเป็นการหารายได้จุนเจือครอบครัวของคนในท้องถิ่นนั้นด้วย หลักการนี้ยังรวมถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืน เช่น การนำพลังงานแสงอาทิตย์มาต้มน้ำร้อนให้ลูกค้าที่มาพักโรงแรม การสร้างห้องพักหรือโรงแรมด้วยวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น

2) การจัดการของเสียในท้องถิ่น ชุมชนมีส่วนก่อให้เกิดปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม เช่น การระบายน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลลงสู่แม่น้ำและทะเล ซึ่งจะต้องมีการจัดระบบบำบัดน้ำเสียภายในชุมชน มีการกำจัดมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดเตรียมถังขยะตามจุดต่าง ๆ ให้เหมาะสมและพอเพียง มีการแยกมูลฝอยและนำมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์

ได้มาใช้ใหม่หรือนำมาดัดแปลงสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดประโยชน์การทิ้งเศษอาหารให้ล้นถัง การปล่อยให้มูลฝอยหรือของเสียเคลื่อนไปทั่วสถานที่ท่องเที่ยวล้วนทำลายบรรยากาศ ในการมาพักผ่อนของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพราะปกติแล้วนักท่องเที่ยวทั้งหลายคาดหวังว่า การท่องเที่ยวแต่ละครั้งจะได้พบเห็นแต่สิ่งสวยงาม ได้ชื่นชมธรรมชาติที่สมบูรณ์ แต่ถ้าต้องพบเจอกับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีมูลฝอยล้นถังหรือมีของเสียเคลื่อนไปทั่วจะทำให้เสียความรู้สึกต่อ สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นได้ จึงควรหาวิธีจัดการกับมูลฝอยเหล่านี้หรือหาวิธีนำของเสียเหล่านี้ กลับมาใช้อีกครั้ง หากปล่อยปละละเลยปัญหานี้แล้วจะสะท้อนให้เห็นว่า แหล่งท่องเที่ยวที่มี ข้อบกพร่องในเรื่องการรักษาความสะอาดและขาดการดูแลเอาใจใส่ ดังนั้นผู้มีหน้าที่ดูแล สถานที่ท่องเที่ยวจะต้องจัดเก็บมูลฝอยและทำความสะอาดชายหาดสวนหย่อมทางเดินถนน และรอบบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ การนำขยะบางส่วนกลับมาใช้ประโยชน์ ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อประหยัดวัตถุดิบและพลังงาน ตลอดจนเพื่อรักษาสีสิ่งแวดล้อม โดยมีการแยกจัดเก็บมูลฝอย เช่น กระดาษขวดพลาสติกที่สามารถนำไปเข้ากระบวนการ เพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก นอกจากนี้ควรมีการฟื้นฟูมูลฝอยที่เป็นอินทรีย์สารโดยนำไป หมักเป็นปุ๋ยเพื่อให้กลับสู่วงจรธรรมชาติ สำหรับของเสียที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก ควรมีการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักการ เช่น การวางแผนสร้างเตาเผาขยะหากไม่สามารถ ดำเนินการได้เองควรประสานงานกับเทศบาลให้ขนย้ายขยะออกจากพื้นที่

3) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน การให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเป็นการสร้างสำนึกของ การเป็นเจ้าของร่วมกันให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เช่น ชุมชนที่มีการปลูกผัก ผลไม้ดอกไม้ช่อกันมากคนในท้องถิ่นสามารถช่วยกันยกระดับการประกอบอาชีพขึ้นเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro tourism) โดยมีการวางแผนการตลาด และมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวและเลือกซื้อสินค้าต่าง ๆ ซึ่งนับว่ากลยุทธ์นี้เป็นหนทาง ของการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นวิธีหนึ่ง

สิ่งที่สำคัญ คือ ประชาชนจะต้องมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนเองที่จะทำให้ การท่องเที่ยวในท้องถิ่นมีความยั่งยืน สิ่งที่จะกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเช่นนี้ได้ ก็คือ การกำหนดให้มีการวางแผนการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานของจังหวัด อีกทั้ง ต้องมีการกำหนดเป็นนโยบายอย่างแน่ชัดที่จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมและถ้าเจ้าหน้าที่ ฝ่ายรัฐไม่ดำเนินการตามนโยบายประชาชนมีสิทธิ์ร้องเรียนหรือโต้แย้งได้ และควรมี การดำเนินการประเมินผลโดยฝ่ายรัฐและประชาชนในทุกขั้นตอน ซึ่งจะทำให้การพัฒนา

การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จได้ ซึ่งชุมชนในพื้นที่และคนกลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น (ตารางที่ 1)

ตาราง 1 แสดงการแบ่งส่วนความรับผิดชอบเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ระดับ/องค์การ	ความรับผิดชอบ
ชุมชนในพื้นที่หรือภูมิภาค	<ul style="list-style-type: none"> - ร่วมกันกำหนดปรัชญาทางการท่องเที่ยวและวิสัยทัศน์ภายในชุมชนหรือภูมิกษณนั้น ๆ - กำหนดศักยภาพในการดำเนินการทั้งทางด้านกายภาพ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนหรือภูมิภาค - ให้การส่งเสริมหรือการยอมรับการท่องเที่ยวตามแนวทางแผนงานการพัฒนาที่ยั่งยืน
การจัดการสถานที่ท่องเที่ยว/ ของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ประสานงานจัดทำแผนการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านการท่องเที่ยว - ควบคุมดูแลมิให้เกิดผลกระทบจากการท่องเที่ยวภายในชุมชนหรือภูมิภาค
ตัวแทนบริษัทนำเที่ยว เยือนหรือนักท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ให้การส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการตามแผนการผู้เยี่ยมชมพัฒนาการท่องเที่ยวแบบอย่างยั่งยืน - สังเกตแนวทางการปฏิบัติตามแผนการพัฒนาที่ยั่งยืน - มีสำนึกความรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยวในฐานะนักท่องเที่ยวที่ดีและเคารพในค่านิยมของคนท้องถิ่น - ให้การยอมรับในข้อตกลงและเงื่อนไขของชุมชนที่มีต่อแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา: ดัดแปลงจาก Robert W. McIntosh และคณะ, 1995 (อ้างในชัยพลทรงสุนทรวงศ์, 2545, หน้า 232)

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ จึงต้องการศึกษา 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง คือ แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่นอย่างไร ชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวอะไรที่โดดเด่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีอะไรบ้างที่ดำเนินการไปแล้ว และมีอะไรบ้างที่อยู่ระหว่างดำเนินการและผลเป็นอย่างไร ปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านมา และมีอยู่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นเป็นอย่างไร การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น เป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อชุมชนหรือไม่ รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นควรเป็นอย่างไร นักท่องเที่ยวที่น่าจะเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาต้นจั่นคือใคร การท่องเที่ยวส่งผลกระทบอะไรบ้างให้กับชุมชนบ้านนาต้นจั่น หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีหน่วยงานใดบ้างและแต่ละหน่วยงานให้การสนับสนุนในด้านใด สุดท้ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่นมีความยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร

ประเด็นที่สอง คือ การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) มีหน่วยงานที่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่นในรูปแบบของเครือข่ายที่มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1. การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ของเครือข่ายที่ชัดเจน 2. การออกแบบเครือข่ายให้สอดคล้องกับเป้าหมาย โดยการออกแบบเครือข่ายภาครัฐให้มีความสอดคล้องกับคุณสมบัติขององค์การภาครัฐบริบทการดำเนินการและขอบเขตในการดำเนินการ 3. การบูรณาการและเชื่อมโยงการดำเนินการและการวัดผลโดยมีระบบการวัดและ ประเมินผลการดำเนินการ 4. การประยุกต์ใช้ระบบ IT ในการจัดการเครือข่ายโดยมีระบบสารสนเทศที่ใช้ในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล ที่นำไปสู่การประสานการดำเนินงานระหว่างสมาชิกในเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ 5. การพัฒนาความรู้และทักษะเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยมีการให้ความสนใจต่อการพัฒนาทักษะและความรู้ของบุคลากรภายในเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษา “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านดึก อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย” ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่น รวบรวมข้อมูล โดยการศึกษาและสัมภาษณ์อย่างเจาะลึก การบันทึกและนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ ดำเนินตามระเบียบวิธีการวิจัย ซึ่งผู้ศึกษาได้นำเสนอไว้เป็นลำดับ ดังนี้

1. ขอบเขตของการดำเนินการวิจัย
 - 1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่
 - 1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา
 - 1.4 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. ขั้นตอนดำเนินการวิจัย
 - 2.1 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการศึกษา
 - 2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ
 - 2.4 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.5 การตรวจสอบข้อมูล
3. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การนำเสนอผลการวิจัย

ขอบเขตของการดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

มุ่งศึกษาพื้นที่ของชุมชนบ้านนาต้นจั่นหมู่ที่ 5 ตำบลบ้านดึก อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดสุโขทัย

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้มุ่งศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) และแนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้ศึกษาได้ใช้เวลาในการศึกษา 7 เดือน (ตุลาคม-เมษายน พ.ศ. 2561) ซึ่งในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2560-กุมภาพันธ์ 2561 จะมีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่จะเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ

4. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่น หมู่ที่ 5 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้นำการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาต้นจั่น จำนวน 10 คน ผู้ใหญ่บ้าน บ้านนาต้นจั่น จำนวน 1 คน ผู้บริหารการศึกษา (ตำบลบ้านตึก) จำนวน 1 คน นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ สำนักวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย จำนวน 1 คน รองผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย จำนวน 1 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างประชากรด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ผู้ศึกษาตระหนักดีว่าการเลือกกลุ่มตัวอย่างไม่ว่าจะเป็นด้านคุณสมบัติและจำนวนย่อมต้องส่งผลกระทบต่อผลการวิจัยในด้านความน่าเชื่อถือของข้อมูล แต่ด้วยข้อจำกัดด้านเวลาและการสัมภาษณ์เชิงลึกต้องอาศัยสัมพันธภาพระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ ดังนั้นการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง และความไว้วางใจในการยอมเปิดเผยข้อมูลจึงเป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดจำนวนของกลุ่มตัวอย่างสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพจะมีข้อด้อยในเรื่องการนำข้อมูลไปอ้างอิงยังกลุ่มประชากรอยู่แล้วเมื่อเปรียบเทียบกับการวิจัยเชิงปริมาณซึ่งผู้ศึกษาจะระบุเพิ่มเติมในข้อจำกัดของการวิจัยเพื่อให้ผู้ที่นำข้อมูลไปใช้ต่อได้เข้าใจถึงสถานการณ์และข้อจำกัดในการศึกษาครั้งนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาจะใช้เทคนิคอื่นในการสร้างความน่าเชื่อถือของการศึกษา เช่น Member Checking และการเขียนบรรยายความอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจถึงบริบทขององค์กรของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษาทำการศึกษา

ขั้นตอนดำเนินการศึกษา

1. การสร้างเครื่องมือในการศึกษา

1.1 ผู้ศึกษาได้เตรียมการด้านความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยอาศัยงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.2 ผู้ศึกษาได้เตรียมความรู้ด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจรรยาบรรณของนักวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากตำราและการขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เข้าใจในระเบียบวิธีการวิจัยอันจะนำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้องและครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษาให้มากที่สุด

1.3 แนวคำถามในการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นเอง โดยการศึกษาประเด็นคำถามจากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยสร้างเป็นคำถามให้มีครอบคลุมตามขอบเขตของการศึกษาอันเป็นสิ่งที่ต้องการศึกษา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ มีการเรียงลำดับคำถามเนื้อหาของคำถามเป็นลักษณะของคำถามปลายเปิด ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) เป็นการเตรียมประเด็นการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ถามชี้แนะ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือสำคัญในการเก็บและรวบรวมข้อมูลคือ อุปกรณ์สำหรับบันทึกข้อมูล เช่น เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เครื่องเขียน กระดาษสำหรับจดบันทึก และแฟ้มสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูล

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้ศึกษาได้สร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยนำแนวคำถามที่สร้างไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อให้อาจารย์ตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะสิ่งที่ต้องแก้ไขหรือเพิ่มเติมแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขหรือเพิ่มเติมบางประเด็นในข้อคำถาม เพื่อให้ถูกต้องเหมาะสมและครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดและสามารถเก็บข้อมูลได้ถูกต้องครบถ้วน

4. การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

4.1 ชั้นเตรียมการ

4.1.1 การเตรียมตัวผู้ศึกษาเป็นการเตรียมความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสร้างแนวคำถามให้ครอบคลุมการสังเกตและการจดบันทึกภาคสนามตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1.2 การเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น อุปกรณ์สำหรับจดบันทึกข้อมูล อุปกรณ์บันทึกเสียง แฟ้มสำหรับเก็บเอกสารข้อมูล และกล้องถ่ายภาพ

4.2 ชั้นดำเนินการ

4.2.1 สร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งในที่นี้คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่น โดยผู้ศึกษาแนะนำตนเองและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษา รวมทั้งกระบวนการศึกษาโดยละเอียด เพื่อให้เกิดความไว้วางใจในระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้ทำการศึกษาและได้รับความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

4.2.2 เมื่อผู้ทำการศึกษาและผู้ให้ข้อมูล มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน รวมทั้งมีความยินดีที่จะให้ข้อมูลจึงทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ด้วยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

4.2.3 การบันทึกภาคสนาม (Field Note) ผู้ศึกษาจะทำการบันทึกเสียงในขณะให้การสัมภาษณ์และจดบันทึกในประเด็นสำคัญโดยอาศัยจากการสังเกตร่วมด้วย

4.2.4 แปลผลข้อมูลหลังจากทำการเก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาทำการบันทึกให้เป็นระเบียบโดยเริ่มจากการถอดเทปที่ได้ทำการบันทึกเสียงไว้ ซึ่งจะบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไว้ทั้งหมด หลังจากนั้นจึงอ่านเพื่อการตรวจสอบข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจนหรือครบถ้วน เพื่อที่จะนำไปสัมภาษณ์เพิ่มเติมในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป

4.2.5 ทำการตรวจสอบความตรงของข้อมูลอีกครั้งก่อนทำการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป โดยนำข้อมูลที่ได้จากการแปลผลรายวันไปสอบถามย้อนกลับเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้ยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

4.2.6 การสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูลจะพิจารณาจากข้อมูลที่ได้ซึ่งจะไม่สามารถค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มีอยู่แล้วได้อีก ซึ่งถือว่าข้อมูลมีความอิ่มตัวจึงยุติการสัมภาษณ์

5. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้รับนั้น ถูกต้องและตรงกับสภาพความเป็นจริงโดยตรวจสอบใน 3 ลักษณะดังนี้

5.1 การตรวจสอบข้อมูลภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ในแต่ละครั้ง เป็นการตรวจสอบข้อมูลในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูล ความตรงของข้อมูล และความครบถ้วนของข้อมูลที่ได้มาหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้ง แล้วนำมาแปลผลเบื้องต้นและให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง

5.2 การตรวจสอบข้อมูลเมื่อสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มา จัดหมวดหมู่และทบทวนให้ผู้ให้ข้อมูลฟัง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนจะนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

5.3 ตรวจสอบข้อมูลกับอาจารย์ที่ปรึกษา

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การจัดกระทำข้อมูล

1.1 ถอดความข้อมูลสัมภาษณ์ที่ได้บันทึกไว้ในแถบเสียงด้วยวิธีสรุปสาระสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนที่ศึกษา

1.2 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล แบบสามเส้า (Triangulation) และเก็บข้อมูลเสริมเพื่อให้มีเนื้อหาครบถ้วน

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกประเด็นตามขอบเขตของเนื้อหา โดยการนำแนวคิดและทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ การท่องเที่ยว แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ ส่วนการจัดกระทำข้อมูลจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล แบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อสร้างความมั่นใจและความเชื่อถือได้ของข้อมูล ผู้ศึกษา จะยังไม่ปักใจเชื่อแหล่งข้อมูลใดข้อมูลหนึ่งที่ได้มาแต่แรกว่าเชื่อถือได้แล้ว ผู้ศึกษาจะแสวงหา แหล่งข้อมูลอื่นอีกเพื่อตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้มาทั้งหมด เพื่อหาความเหมือนกันและ ไม่เหมือนกัน และจะแสวงหาข้อมูลต่อไปจนพบข้อมูลแบบที่สามโดยวิธีการเก็บข้อมูลที่ต่างกัน ออกไป ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การตรวจสอบบางครั้งอาจใช้วิธีอื่น ได้แก่ ตรวจสอบโดยเปลี่ยนแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เช่น บุคคล เวลา หรือสถานที่ให้ข้อมูล หรืออาจตรวจสอบโดยใช้ผู้เก็บข้อมูลที่ต่างกัน (Investigator Triangulation) เพื่อความสมบูรณ์อย่างมั่นใจในข้อมูลมากขึ้น ผู้ศึกษาได้ขยายเวลาในการสำรวจตรวจสอบรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามจาก 6 เดือน เป็นระยะเวลา 7 เดือน เพื่อให้มีโอกาสสัมผัสกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและเข้าถึงสภาพความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับประเด็นคำถามการวิจัยที่ต้องการสืบค้นหาคำตอบมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้มั่นใจได้ว่าข้อมูลหลักฐานและผลการศึกษาวิจัยที่สร้างขึ้นจากข้อมูลหลักฐานที่รวบรวมได้จากภาคสนาม ซึ่งจะสามารถสะท้อนความจริงอันหลากหลาย

การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้ศึกษาได้เสนอผลการศึกษาวิจัยด้วยวิธีพรรณนา วิเคราะห์ และมีภาพประกอบ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 4 เป็นการนำเสนอผลการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งมีโครงสร้าง การศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์ข้อมูลจากคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยมีทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน อีกทั้งการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่น

ได้สรุปประเด็นจากคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ของบ้านนาต้นจั่น

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance)

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาแนวทางการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของ บ้านนาต้นจั่น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่า

บ้านนาต้นจั่น หมู่ 5 เป็นชุมชนที่อยู่ติดกับชายป่าอุทยานแห่งชาติศรีสัชชนาลัย เขตรอยต่อตำบลแม่พูล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ตั้งชุมชนส่วนใหญ่จึงอยู่ในพื้นที่ ป่าสงวน ทำให้ประชาชนร้อยละ 20 เท่านั้นที่มีที่ทำกินโดยมีเอกสารสิทธิ์ ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านต้นจั่น ต้องประกอบอาชีพปลูกพืชไร่ และพืชสวนผลไม้ เช่น ลองกอง ทุเรียน มะนาว และส้มโอ รวมถึงงานหัตถกรรมต่าง ๆ เช่น งานจักสาน กสิกรรม และการย้อมผ้า ซึ่งงานเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตพื้นบ้านที่สืบสานกันมาอย่างยาวนาน

ธุรกิจการท่องเที่ยวเริ่มจากผ้าทอมือสู่การท่องเที่ยวตามวัฒนธรรมหรือวิถี ความเป็นอยู่ตามธรรมชาติ จากเดิมชาวบ้านมีอาชีพทำนา ทำสวน แต่พอว่างจากฤดูทำนา ทำสวน แม่บ้านในชุมชนแต่ละบ้านจะทอผ้าได้ ถิ่นบ้านทำให้เกิดวิสาหกิจชุมชนทอผ้า บ้านนาต้นจั่นขึ้น และที่สำคัญกลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจั่น ได้รับเงินสนับสนุนจากกรมพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาเรียนรู้ทักษะต่าง ๆ เกี่ยวกับการทอผ้า ส่งผลให้เกิดการต่อยอดสร้างสรรค์ เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่เป็นเศรษฐกิจของชุมชน

กลุ่มทอผ้าถือว่าเป็นกลุ่มหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง มีการรวมตัวกันเมื่อปี 2534 ต่อยอดมาจาก “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร” ซึ่งก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 2527 ซึ่งเจตนารมณ์ในการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนี้ก็เพื่อส่งเสริมการปลูกข้าวโพด ถั่ว และแปรรูปถั่วเพื่อนำรายได้จากการขายถั่วไปใช้จ่ายจ้างแรงงานเกี่ยวข้าว และในปี 2540 กลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจั่น ได้รับเงินสนับสนุนจากกรมพัฒนาชุมชนให้พัฒนาทักษะ และเรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ ในการทอผ้า เทคนิคเกี่ยวกับสีย้อมผ้า เรียนรู้การจัดการ การตลาด รวมถึงได้ต่อยอดเป็น “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” รวมถึงการสร้างสรรค์เศรษฐกิจในชุมชน ซึ่งเป็นผลพวงจากการดำเนินงานตามโครงการ “หมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว” ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมที่สนับสนุนกิจกรรมและงบประมาณ 2 ล้านบาท และที่สำคัญธนาคารเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งประเทศไทย หรือ “เจบีซี” (Japan Bank for International Cooperation) ได้สร้างศูนย์แสดงสินค้าชุมชน ผักอบรมและช่วยเพิ่มพูนความรู้การบริหารจัดการอีกด้วย

นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลการบริหารชุมชนดีเด่น ประจำปี 2546 พร้อมกับให้ทุนแก่ตัวแทนกลุ่มไปศึกษาดูงานพัฒนาผลิตภัณฑ์หมู่บ้าน และการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่ประเทศญี่ปุ่น กระทั่งเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2549 กลุ่มทอผ้าพื้นบ้านบ้านนาต้นจั่นได้จดทะเบียนเป็น “วิสาหกิจชุมชนบ้านนาต้นจั่น” มีผลิตภัณฑ์โอท็อป ระดับ 5 ดาว คือ “ผ้าหมักโคลน” ซึ่งมีจุดเด่นโดยการนำกระบวนการย้อมสีจากธรรมชาติไปผสมกับการหมักโคลนซึ่งค้นพบจากวิถีการใช้ชีวิตของชาวบ้าน โดยพบว่าผ้าที่เปื้อนโคลนแม้จะซักและตากแห้งแล้วก็จะนุ่มกว่าปกติ รวมทั้งสีที่ใช้สำหรับย้อมผ้า ก็ได้มาจากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น ใช้ใบมะม่วงสีเขียวอ่อน ก็จะได้สีเขียวแก่ ใบจันทน์ก็ได้สีโอลด์โรส เป็นต้น

การทำผ้าหมักโคลนมีหลายขั้นตอนต้องใช้ความอดทนในการทำ โดยการทำเริ่มจากนำโคลนขึ้นมากรองด้วยตะแกรงเพื่อคัดกรองเอาพวกเม็ดกรวดเม็ดดินออกให้เหลือแต่เนื้อโคลนล้วน ๆ แล้วนำไปผสมน้ำและเกลือตามความเหมาะสม คนให้เข้ากัน นำเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมลงไปแช่ในโคลนที่เตรียมไว้ โดยใช้เวลาในการหมักประมาณ 3-6 ชั่วโมง สีของเส้นใยจะอ่อนหรือเข้ม ขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการหมักเมื่อหมักได้เวลาที่ต้องการ ก็นำขึ้นมาบิดจากนั้นนำไปตากแดดให้แห้ง พอเส้นใยแห้งก็นำไปล้างน้ำให้สะอาดแล้วนำกลับไปตากแดดให้แห้งอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นจึงจะนำไปทำการย้อมสีตามที่ต้องการ และที่สำคัญกลุ่มทอผ้าได้สร้างสรรค์ลายของผ้ามากกว่า 50 ลาย รวมทั้งได้ใช้ “กีพื้นเมือง” ในการทอผ้า ซึ่งถือว่าเป็นอนุรักษ์การทอผ้าแบบดั้งเดิม ตลอดจนได้มีการพัฒนาออกแบบลายผ้าทอต่าง ๆ เช่น ลายพิกุล ลายดอกบัวและลายสารภี เป็นต้น ทำให้ “วิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านนาต้นจั่น

ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย” ได้รับเลือกให้เป็นวิสาหกิจชุมชน-สัมมาชีพ ประเภทบริการและสวัสดิการโดยมีนางเสงี่ยม แสงลาก ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้า บ้านนาตันจันเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในครั้งนี้ (เสงี่ยม แสงลาก, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2561) เมื่อผ้าหมักโคลนบ้านนาตันจันเป็นที่นิยมมากขึ้น จึงได้สร้างศูนย์แสดงสินค้า ชุมชนฝึกอบรมและช่วยเพิ่มพูนความรู้การบริหารจัดการและต่อมาได้รับรางวัลศูนย์เรียนรู้ สิ่งทอที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมประจำปี 2555 ของกรมส่งเสริมสุขภาพและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้รับรางวัล 1 ใน 20 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากคะแนนโหวตของเว็บไซต์ www.mycreativetourismthailand.com ปี 2557

จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ “ผ้าหมักโคลน” เป็นที่น่าสนใจ และกลายเป็นจุดขาย ของบ้านนาตันจัน ซึ่งถือว่าเป็นจุดพลิกผันของชุมชนเล็ก ๆ แห่งนี้อีกด้วย

ศูนย์การท่องเที่ยวบ้านนาตันจัน (Community Tourism Center)

ภาพ 1 แสดงศูนย์การท่องเที่ยวบ้านนาตันจัน

การผลิตผ้าหมักโคลน

ภาพ 2 แสดงขั้นตอนการสร้างสีย้อมผ้าใช้วัสดุจากธรรมชาติ

ภาพ 3 เตาสีสำหรับย้อมผ้ากรรมวิธีผ้าหมักโคลน

ทอผ้าใต้ถุนบ้าน (Weaving)

ภาพ 4 แสดงการทอผ้า

จากจุดพลิกผันของผ้าหมักโคลน ทำให้บ้านนาต้นจั่นก่อตั้งศูนย์แสดงสินค้าของหมู่บ้านขึ้นมา โดยมีผลิตภัณฑ์ผ้าทอวางจำหน่ายเป็นจำนวนมากและส่งผลให้เกิดการต่อยอดและสร้างสรรค์เป็น “กิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน” ขึ้นมาคู่ขนานกับกิจกรรมทอผ้าที่มีอยู่เดิม เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้บริโภคและกระตุ้นตลาดโดยแตกแขนงเป็นกลุ่มต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) กลุ่มโฮมสเตย์ 2) กลุ่มนวดสปา 3) กลุ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มนี้ จะมีการแตกออกเป็นกิจกรรมย่อย ๆ ไปอีก อาทิเช่น

- ภูมิปัญญาตาวงศ์
- ท่องเที่ยวข้าวเป็ดยายเครื่อง
- หัตถกรรมจักสาน
- หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์ไม้
- ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- การโหนดเชือกข้ามห้วย
- สวนผลไม้ตามฤดูกาล
- ปั่นจักรยาน
- สาวพันปีวาริทิพย์คักดีสิทธิ์
- คลายร้อนนอนดูดาว
- จุดชมวิว
- ปลุกป่าหนังสะตึก

(เสงี่ยม แสงวงลาภ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2561)

ภูมิปัญญาตาวงศ์ (Wong's Wisdom : Hand Crafting)

ภาพ 5 แสดงผู้ประดิษฐ์ตุ๊กตาทารโหน

ตุ๊กตาทารโหนของเล่นไม้ ซึ่งประดิษฐ์และคิดค้นโดย “คุณตาวงษ์ เส้าพันธ์” โดยเริ่มความคิดมาจากการทำของเล่นด้วยกระดาษ เมื่อชำนาญขึ้นก็เปลี่ยนมาใช้ไม้เป็นวัสดุ ต่อมาได้กลายเป็นของเล่นตุ๊กตาทารโหน ซึ่งเป็นของเล่นเพื่อบริหารมือทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ โดยวิธีการเล่นคือ บีบปลายด้านล่างของไม้ ตุ๊กตาก็จะโหนแกว่งราวกับคนกำลังโหนบาร์ ในท่าทางต่าง ๆ ทั้งนี้ปัจจุบันผู้ประดิษฐ์และคิดค้นได้เสียชีวิตแล้วแต่ก็ไม่ได้ทำให้ภูมิปัญญาตุ๊กตาทารโหนสูญสลายไปด้วย เนื่องจากได้รับการสืบทอดจากลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้ปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย รวมทั้งเป็นของฝากของที่ระลึกที่ได้รับความนิยมของชุมชน

ข้าวเป็ดยายเครื่อง (KhaowPerp Madam Kreuang)

ภาพ 6 แสดงการทำข้าวเป็ดยายเครื่อง

ร้าน “ข้าวเปียบยายเครื่อง” เป็นคำที่ยายเครื่องกล่าวเป็น “คนแรกในโลก” เพราะไม่มีปรากฏในพจนานุกรมไทย โดยข้าวเปียมาจากชื่อเรียกอย่างทางการว่า “ก้วยเดี่ยวพระร่วง” เป็นก้วยเดี่ยวที่ใช้ปากหม้อใส่ไส้กุ้งเส้นและผักลวกแทนเส้นก้วยเดี่ยว ข้าวเปียบยายเครื่องมีอายุมากกว่า 40 ปีแล้ว ที่มาก็คือ เดิมยายเครื่องทำข้าวแคบและข้าวปั้นขาย ต่อมาต้องการรับประทานก้วยเดี่ยว จึงเก็บผักกริมรั้วแล้วห่อหุ้มด้วยแผ่นแป้งข้าวแคบที่อบอยู่ และต้มน้ำซุปรุกระตุกหมูราดจนกลายเป็นข้าวเปียในที่สุด และสิ่งที่น่าสนใจ คือ การใช้เตาถ่านสำหรับอุ่นและปรุงน้ำซุปรุกระตุก รวมทั้งการใช้เตาผืนซึ่งทำจากดินเหนียว โดยปั้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมโค้งมน ด้านบนทำเป็นหลุมสำหรับวางหม้อดินที่คลุมด้วยผ้าขาวบางบนปากหม้อ ส่วนด้านล่างเป็นช่องสำหรับใส่ฟืน ถือได้ว่าเป็นลักษณะที่บ่งบอกให้เห็นถึงความโดดเด่นของวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในชุมชนในด้านอาหารพื้นฐานที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

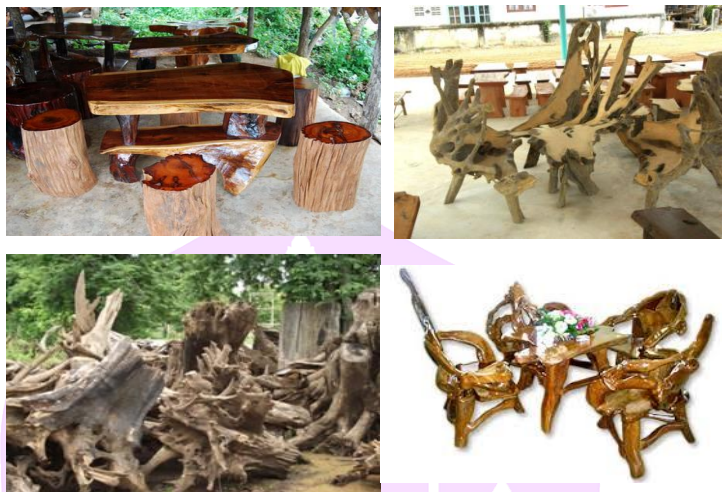
หัตถกรรมจักสาน (Handcraft)

ภาพ 7 แสดงการสานแข่งใส่ผลไม้

การสานแข่งโดยใช้ไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัตถุดิบในชุมชนที่มีผลผลิตตลอดปี การสานแข่งไม้ไผ่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มจากการทำเพื่อไว้ใช้ในครัวเรือน และต่อมาได้ผลิตไว้เพื่อจำหน่ายอีกด้วยทำให้การทำหัตถกรรมจักสานเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทาง นอกจากนี้ยังเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาไปยังเยาวชนรุ่นหลังให้ได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติหัตถกรรมจักสานสืบไป ทั้งนี้วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสามารถย่อยสลายได้ รวมทั้งเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์จากไม้ (Handcrafts Furniture from wooden remains)

ภาพ 8 แสดงการทำเฟอร์นิเจอร์จากตอไม้และรากไม้

หัตถกรรมรากไม้หรือตอไม้ เริ่มจากชาวบ้านในชุมชน ปลุกต้นไม้สูงใหญ่ไว้เป็นจำนวนมาก ต่อมาจึงได้ตัดเพื่อนำมาสร้างบ้าน จนกระทั่งในปี 2549 เกิดโคลนถล่มที่อำเภอลับแล ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกัน ทำให้รากไม้และตอไม้ไหลทะลักลงมา ชาวบ้านนาต้นจันทน์จึงพากันไปซุกขึ้นมา และเกิดความคิดริเริ่ม โดยการนำรากไม้หรือตอไม้มาดัดแปลงผลิตเป็นเฟอร์นิเจอร์ อาทิ โต๊ะ เก้าอี้ ชั้นวางของ เป็นต้น ชาวบ้านจึงตั้งกลุ่มเฟอร์นิเจอร์ตอไม้ขึ้นมา และเกิดการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

นอกจากนั้นชาวบ้านคิดว่าการนำรากไม้หรือตอไม้ซึ่งซุกมาจากใต้ดิน ไม่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติของป่าไม้แต่เป็นการสร้างสรรค์ทรัพยากรอันล้ำค่าที่มีอยู่ในชุมชน ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าในชุมชน

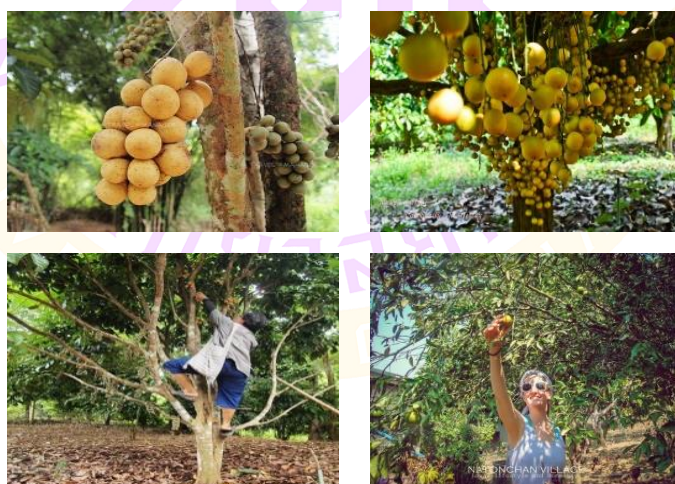
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

ภาพ 9 แสดงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อาจจะใช้รถจักรยานหรือรถอีแต๊กพาเที่ยวชมธรรมชาติตามเส้นทางที่กำหนดไว้ในหมู่บ้าน โดยผ่านทุ่งนาเขียวโอบล้อมด้วยภูเขาและธรรมชาติที่สวยงาม สะท้อนวิถีชีวิตเกษตรกรรมของคนนาต้นจันทน์ และยังมีเส้นทางสำหรับเดินเท้าได้เขาไปยังจุดชมวิวด้านซ้าย ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ของหมู่บ้าน เป็นจุดชมวิวที่สามารถชมได้ทั้งพระอาทิตย์ขึ้นและตก

สวนผลไม้ตามฤดูกาล (Seasonal Orchard)

ภาพ 10 แสดงสวนผลไม้ตามฤดูกาล

ท่องเที่ยวสวนผลไม้ตามฤดูกาล เนื่องจากในชุมชนบ้านนาต้นจันทน์มีความอุดมสมบูรณ์จึงทำให้ชาวบ้านสามารถปลูกต้นไม้ได้แทบทุกชนิด ซึ่งในชุมชนจะมีสวนผลไม้แบ่งเป็นส่วน ๆ โดยสามารถเที่ยวชมได้ด้วยการขี่จักรยานเข้าไปตามเส้นทางสวนผลไม้ และเมื่อเข้าไปในสวนผลไม้แล้ว สามารถเดินเลือกเก็บได้ตามความชอบ โดยราคาของผลไม้จะเป็นไปตามฤดูกาลซึ่งกิจกรรมดังกล่าว สามารถทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ได้ชมวิถีชีวิตในการทำสวน ทั้งยังได้รับประทานผลไม้ที่เก็บได้ด้วยตนเองและมีความสดอีกด้วย

ปั่นจักรยาน (Cycling)

ภาพ 11 แสดงกิจกรรมปั่นจักรยาน

การปั่นจักรยานสำหรับปั่นเที่ยวชมพร้อมทั้งศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และความเป็นธรรมชาติในชุมชน อาทิ การเที่ยวชมการทำเกษตรกรรม เที่ยวชมสวนผลไม้ เที่ยวชมการทำกิจกรรมภายในชุมชน เป็นต้น โดยคิดราคาให้เช่าจักรยานเพียงวันละ 20 บาท อย่างไรก็ตาม อาจเรียกได้ว่าการปั่นจักรยานตามเส้นทางต่าง ๆ ที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ถือว่าเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (วิถีชีวิตชาวบ้าน) ของชุมชน ซึ่งได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

คลายร้อนนอนดูดาว (Chill with stargaze)

ภาพ 12 แสดงบ้านพัก (โฮมสเตย์)

บ้านพักโฮมสเตย์ ถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านนาต้นจันทน์ที่สำคัญแห่งหนึ่ง โดยโฮมสเตย์จะบอกเล่าเรื่องราวของการใช้ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของอาหาร

ท้องถิ่น การอยู่อาศัย ข้าวของเครื่องใช้ เป็นต้น โดยราคาที่พักเจ้าของโฮมสเตย์แต่ละหลัง จะคิดราคาเท่ากัน คือ คืนละ 600 บาทต่อคน ทั้งนี้เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์จะหักรายได้สมทบ วิสาหกิจ 10 บาทต่อคนต่อ 1 คืน แต่ในกรณีที่เป็นลูกค้ากลุ่มเจ้าของบ้านกับวิสาหกิจ จะแบ่งกันคนละครึ่ง

จุดชมวิว (Viewpoint)

ภาพ 13 แสดงสถานที่จุดชมวิว

จุดชมวิวห้วยต้นไผ่ เป็นสถานที่ที่ได้รับความนิยมและเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยจุดชมวิว จะต้องเดินเท้าขึ้นไป เพื่อไปชมทิวทัศน์โดยรอบของชุมชน โดยเฉพาะธรรมชาติที่มีความสวยงาม ซึ่งถ้าหากต้องการชมพระอาทิตย์ขึ้นในตอนเช้า จะต้องตื่นประมาณเวลา 04.30 น. เพื่อขึ้นไปดู อีกทั้ง ถ้าหากโชคดีก็จะได้ชมทะเลหมอก ทั้งนี้ในชุมชนจะมีบริการไกด์นำเที่ยวชมจุดชมวิว พร้อมรถรับส่งในราคา 450 บาท ต่อเที่ยว นั่งได้ไม่เกิน 8-9 คน และมีบริการไฟฉาย รวมทั้งมีบริการยากันยุงเพื่อป้องกันยุงกัด นอกจากนี้จะเที่ยวชมพระอาทิตย์ขึ้นในยามเช้าแล้วยังสามารถเที่ยวชมพระอาทิตย์ตกได้อีกด้วย

ปลูกป่าห้งสะตึก (Reforestation with slingshot)

ภาพ 14 แสดงปลูกป่าห้งสะตึก

ปลูกป่าหนึ่งสะตึก เป็นกิจกรรมที่เด็ก ๆ บ้านนาต้นจันทน์-ยิง ผลมะค่าเข้าไปในป่า เพื่อปล่อยให้เจริญเติบโตตามธรรมชาติ เมื่อฤดูฝนมาเยือน ไม้แตกใบสวย ผลไม้หลากชนิด กำลังทยอยออกผลนำพาความรื่นรมย์มาให้เด็ก ๆ ได้เพลิดเพลินกับบรรยากาศที่มีต้นข้าวเขียว มองเห็นภูเขา ป่าไม้รวมทั้งได้สัมผัสกับลมเย็น ๆ ในช่วงหลังเลิกเรียน ซึ่งการปลูกป่าหนึ่งสะตึก นอกจากจะช่วยรักษาป่าไม้ให้คงอยู่แล้ว ยังช่วยปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของชุมชนที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสะพานเชื่อมโยงไปสู่การอนุรักษ์ หวงแหวน และสืบทอดวิถีชีวิตทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการเติบโตของชุมชน

จากผลการศึกษาดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ได้ว่า กลุ่มการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจันทน์ **มีศักยภาพในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว** กล่าวคือ

บ้านนาต้นจันทน์ มีลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ติดกับภูเขา ซึ่งโดยรอบจะมีความเป็นธรรมชาติสูงมาก และส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่สำหรับทำการเกษตร ทำไร่ ทำสวน จึงทำให้พื้นที่ดังกล่าว มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นธรรมชาติ ประกอบกับชาวบ้านเมื่อว่างจากการเกษตร ทำสวน ทำไร่ ก็จะนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาถ่ายทอดเรื่องราวออกมาเป็นการทอดผ้า การประดิษฐ์ตุ๊กตาบาริโหน การทำจักสาน เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสืบทอดการใช้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ได้รับการสั่งสมมาจากบรรพบุรุษ และเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน มาสร้างสรรค์ให้เกิดอัตลักษณ์ประจำชุมชน รวมทั้งทำให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชนและต่อผู้มาเยือน ทั้งนี้ไม่เพียงแต่การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ด้านการสร้างสรรค์เท่านั้น แต่ยังทำให้คนชุมชนมีรายได้จากการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อีกด้วย

นอกจากการมีศักยภาพในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้ว กลุ่มการจัดการการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจันทน์ยังมี**ศักยภาพทางด้านการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว** โดยการให้บริการของกลุ่ม จะคำนึงถึงการรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างพอดี โดยไม่กระทบกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน และที่สำคัญส่วนใหญ่จะเน้นนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบและเข้าใจบริบทของพื้นที่เป็นสำคัญ กล่าวคือ

นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาต้นจันทน์ เป็นนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศซึ่งโดยมากเดินทางมาจากสหภาพยุโรป (European Union: EU) และเป็นนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษเยอรมนีรองลงมาคือสหรัฐอเมริกาส่วนนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคเอเชียที่นิยมเดินทางมาท่องเที่ยวคือนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นโดยกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจันทน์ ได้กำหนดรายการการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการท่องเที่ยวหนึ่งวัน (one day trip) โดยนำนักท่องเที่ยวไปตามจุดที่กำหนดกิจกรรมไว้ ตามความถนัด และศักยภาพของชาวบ้าน รวมทั้งกลุ่มเจ้าของโฮมสเตย์แต่ละหลัง โดยได้ทำข้อตกลงร่วมกัน

ในเรื่องของราคาที่พักให้เป็นไปในอัตราเดียวกัน ทั้งนี้นอกจากจะมีบริการในด้านที่พัก และกิจกรรมการท่องเที่ยวแล้วยังมีบริการด้านไฟฟ้า ประปา ห้องน้ำ และการเก็บขยะอีกด้วย ดังตัวอย่างที่นางเสงี่ยม แสงวงลาภ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าบ้านนาต้นจันทน์ได้อธิบายให้เห็นแนวทางในการดำเนินการของกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจันทน์ว่า

“...เราไม่เน้นเงิน เช่น โฮมสเตย์ 12 แห่ง ใครจะติดต่อเข้าพักของใครก็ได้ เพราะเรารู้ว่าเรามีข้อตกลงเดียวกัน คือ คิดหัวละ 600 บาท ต่อ 1 คืน มีการรับนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย 6-10 คนต่อบ้านหนึ่งหลัง พร้อมนำเที่ยวตามโปรแกรม ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องการอะไรเราจัดให้ตรงกลุ่ม โดยการสอบถามพูดคุยเน้นจัดการให้ดีการท่องเที่ยวแบบนี้ต้องลุย ๆ ฝรั่งชอบส่วนใหญ่จะมีจอล่องหน้า นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวบ้านนาต้นจันทน์ ส่วนใหญ่จะชอบธรรมชาติ หลึ่งไหลและตื่นตากับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวบ้าน รวมไปถึงธรรมชาติที่คนในเมืองต่างก็โหยหา ซึ่งขณะที่ในเมืองเต็มไปด้วยเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิต ทำให้วิถีชีวิตแบบชาวบ้านเลือนหายไป ดังนั้น ในช่วงหยุดงานหรือโรงเรียนปิดก็จะมาเที่ยวชนบทกัน ซึ่งพวกเราเข้าใจถึงปัญหาชีวิตคนในเมืองว่า พวกเขาต้องการอะไร จึงจัดหาธรรมชาติและวิถีชีวิตให้ ในขณะเดียวกันเมื่อมีคนมาเยี่ยมชมมากขึ้น ปัญหาด้านอุปโภคก็ตามมา เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา ขยะ ห้องน้ำ ซึ่งทางชุมชนก็จะมีการบริหารจัดการให้เพียงพอ แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่น เรื่องขยะ มีการจัดแบ่งการจัดเก็บคัดแยกขยะเป็นคุ่ม มีทั้งสิ้น 8 คุ่ม มีรถมาเก็บทุกเช้า จัดให้มีที่ทิ้งที่เหมาะสม มีห้องน้ำสาธารณะอยู่ที่ศูนย์ท่องเที่ยวจำนวนพอเพียง และมีการจัดมัดคุศเทศก์นำเที่ยว แนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมและวิถีชีวิตตั้งแต่ดั้งเดิมถึงปัจจุบัน ตามจุดจัดกิจกรรมต่าง ๆ รอบชุมชน ...”

อย่างไรก็ตาม กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจันทน์ เป็นหนึ่งในผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวที่ประสบกับปัญหานักท่องเที่ยวลดลงโดยนางสุชารัตน์ แสงอรุณ รองผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย อธิบายเพิ่มเติมว่า “เนื่องมาจากปีที่ผ่านมาทางสหภาพยุโรปประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจ ทำให้ส่งผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวที่นี้ด้วย ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวบ้านนาต้นจันทน์มีจำนวนลดลงจึงทำให้ตอนนี้เครือข่ายต้องปรับกลยุทธ์เจาะกลุ่มเอเชียมากขึ้น...” (สุชารัตน์ แสงอรุณ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2561)

ทางกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีการวางแผนรองรับการเปลี่ยนแปลงของตลาดการท่องเที่ยวด้วยการค้นหาตลาดที่จะชดเชยตลาดที่มีปัญหาและเลือกตลาดเป้าหมายที่มีศักยภาพต่อการเติบโตของกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจันทน์ในระยะยาว

และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้นางบุญช่วย นนทธี รองประธานกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“...กรณีถ้ารับทัวร์จีน 100 คนเท่ากับรับฝรั่ง 10 คน เนื่องจากทัวร์จีนส่วนใหญ่ขาดวินัยและเน้นการกินเป็นหลักถ้าเป็นฝรั่งเวลาพาไปเที่ยวมีกิจกรรมต่าง ๆ จะให้ความร่วมมือดี มีความตั้งใจและเข้าใจวิธีการท่องเที่ยววิธีการเข้าชมรักษาสิ่งแวดล้อมมากกว่า นับว่าเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพแต่ถ้าเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยหรือชาวจีน จะเสี่ยงตั้งไม่เคารพสถานที่...” (บุญช่วย นนทธี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2561)

จากการมีอยู่ของศักยภาพทางการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว แสดงให้เห็นถึงศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น เป็นการดำเนินการตามความถนัดและศักยภาพของทรัพยากรโดยไม่กระทบกับวิถีชีวิตของชุมชนและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน รวมทั้งการบริหารจัดการดังกล่าวยังก่อให้เกิดรายได้เข้ามาในชุมชนอีกด้วย

การบริหารจัดการของกลุ่มการท่องเที่ยวในชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดรายได้หลากหลายรูปแบบ อาทิ

กลุ่มโฮมสเตย์ สมาชิกจะมีรายได้โดยตรง แต่จะมีการหักรายได้เป็นเปอร์เซ็นต์สมทบเป็นรายได้ของวิสาหกิจ และในกลุ่มจะมีการกระจายรายได้ไปยังกลุ่มย่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของผลิตภัณฑ์ทอผ้า กลุ่มของการเช่าพาหนะ ตลอดจนกลุ่มขายของที่ระลึก การบริหารจัดการดังกล่าว จึงทำให้เกิดการจ้างงาน และมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในชุมชน โดยในระหว่างปี 2556-2559 วิสาหกิจชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีรายได้ต่อปี จากการจำหน่ายผ้าหมักโคลน เป็นเงิน 10,000,000.-บาท คิดเป็นร้อยละ 71.42 รายได้จากบ้านพักโฮมสเตย์ เป็นเงิน 3,200,00.-บาท คิดเป็นร้อยละ 22.86 รายได้อื่น ๆ เป็นเงิน 800,000.-บาท คิดเป็นร้อยละ 5.72 รายได้รวมทั้งสิ้น เป็นเงิน 14,000,000.- บาทต่อปี (เสงี่ยม แสงวงลาภ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2561)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่นถือได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่นำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน รวมทั้งการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน มาทำให้เกิดอัตลักษณ์ เพื่อให้ผู้ที่มาเยือนได้รับความประทับใจ และเหนือสิ่งอื่นใดนอกจากจะได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนแล้ว ยังสามารถสัมผัสการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติในชุมชนอีกด้วย

จากความน่าสนใจในการดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนและความเป็นอัตลักษณ์ในด้านต่าง ๆ ของชุมชนบ้านนาต้นจั่น จนได้รับการกล่าวขานว่า “บริหารจัดการดี รองรับนักท่องเที่ยว

ได้อย่างไม่มีปัญหา” (หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ, 2560) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ “ททท.” จึงได้เปิดตัวโครงการส่งเสริมชุมชนต้นแบบ แนะนำวิถีชีวิตชุมชนที่น่าสนใจ “บ้านนาต้นจั่น” ชุมชนหมู่ 5 ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

แต่ทั้งนี้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อการคงไว้ซึ่งความเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม บ้านนาต้นจั่น จะได้รับการกล่าวขานว่า “บริหารจัดการดี รองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างไม่มีปัญหา” ก็ตาม ดังนั้นกลุ่มการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะต้องมี การบริหารจัดการให้ครอบคลุมทุกด้าน และสิ่งสำคัญที่นอกเหนือจากการมีศักยภาพ ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพแล้ว กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นจะต้องมี คือ **ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว**

การมีส่วนร่วมเป็นศักยภาพที่สำคัญต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของบ้านนาต้นจั่น พบว่า

1. ภายในชุมชน มีเด็กอาสาสมัครเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในช่วงปิดภาคเรียน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชนมุ่งเน้นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งทำให้คนชุมชนมีรายได้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกด้วย

2. ภายนอกชุมชน การมีส่วนร่วมเป็นเพียงการเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่ส่งเสริม สนับสนุนการท่องเที่ยวเท่านั้น ยังไม่มีการทำกิจกรรมร่วมกับภายนอกอย่างจริงจัง แต่ประธานกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคาดว่าในปี 2562 อาจจะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวขององค์กรต่าง ๆ ตามคำแนะนำของสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการหารือคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นและทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชน

สรุปได้ว่า ไม่ว่าจะกลุ่มการบริหารจัดการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นจะมีศักยภาพในด้าน ทรัพยากรการท่องเที่ยวศักยภาพทางด้านการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มี คุณภาพแก่นักท่องเที่ยวศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และศักยภาพ ด้านการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ก็ตาม แต่สิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคงอยู่และเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น จะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนควบคู่กับการจัดการ ซึ่งการจัดการที่จะช่วยให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น คือ การบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) โดยให้ภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การดำเนินงาน การติดตามประเมินผล รวมทั้งกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว เพื่อทำให้เกิดโครงสร้างการดำเนินงานร่วมกัน

ซึ่งถ้าหากทุกภาคส่วนให้ความร่วมมือกันย่อมส่งผลให้การท่องเที่ยวขยายตัวและเติบโตไปในทิศทางที่มั่นคง ยั่งยืน ได้ตามเป้าหมายที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance)

ในส่วนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์โดยต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ของเครือข่ายที่ชัดเจน
2. การออกแบบเครือข่ายให้สอดคล้องกับเป้าหมาย โดยการออกแบบเครือข่ายภาครัฐ จะต้องมี ความสอดคล้องกับคุณสมบัติขององค์การภาครัฐบริบทการดำเนินการและขอบเขตในการดำเนินการ
3. การบูรณาการและเชื่อมโยงการดำเนินการ และการวัดผลโดยต้องมีระบบการวัดและประเมินผลการดำเนินการ
4. การสร้างความน่าเชื่อถือในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านนาต้นจั่น จะต้องมีการประเมินการทำงานจากหน่วยงานภายนอก เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือต่อสังคม
5. การปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์ บ้านนาต้นจั่นมีระบบการสรรหาบุคลากรมาทำงานอย่างเป็นระบบตามศักยภาพและความสามารถ บุคลิกภาพ รวมถึงมนุษยสัมพันธ์และให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐโดยผลการศึกษา พบว่า

ปัจจุบันบ้านนาต้นจั่น ยังขาดการเชื่อมโยงของเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ซึ่งการบริหารจัดการการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จัดการโดยชุมชน สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“...กลุ่มเครือข่ายหลัก ๆ มีการตลาดหลักคือตลาดคนไทย โดยเน้น One-day trip เราเน้นให้อยู่นานเราเลือกคุณภาพมากกว่าเงินกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นเน้นการจัดการชุมชนวิถีชุมชนและโฮมสเตย์ รวมทั้งนำรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมอะไรที่เราถนัดเราหวงไว้เป็นของตนเอง ซึ่งการจัดกิจกรรมมีข้าวไร่ข้าวนา ทำกับข้าวกันเอง และหุงเอง (ขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยวที่อยากสัมผัสชีวิตชาวบ้านจริง ๆ) มีกิจกรรมโดยสมาชิกการท่องเที่ยวในชุมชนร่วมกันจัด...” (นางเสงี่ยม แสงวงลาภ, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2561)

ไม่เพียงแต่การสร้างเครือข่ายเท่านั้นที่กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นจะต้องดำเนินการ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ยังมีปัญหาที่เด่นชัดคือการขาดแคลนเงินทุนในการดำเนินงาน ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาจะเคยมีเงินทุนจากภายนอกมาสนับสนุนบ้าง แต่ก็เป็นเพียงชั่วคราวชั่วคราวเท่านั้น โดยนายจิระพงษ์ ใจสุกใส ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านตึก ได้ให้ข้อมูลว่า

“...ในการสร้างเครือข่ายเนื่องจากหน่วยงานภายนอกธุรกิจและภาครัฐไม่มั่นใจว่าชุมชนทำได้ปีนี้ จึงตั้งเป้าให้ทางกลุ่มต่าง ๆ กลับไปทบทวนตัวเองเพื่อให้ทุกคนเดินไปด้วยกันได้ ความต้องการชุมชนเป็นอย่างไร จะทำอย่างไรให้เครือข่ายมีกองทุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งในปี 2559 ทุนต่างประเทศเข้ามาเราสู้ได้เพราะความเข้มแข็ง...” (นายจิระพงษ์ ใจสุกใส, ผู้ให้สัมภาษณ์, 25 มีนาคม 2561)

กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาต้นจั่นได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ยังไม่มีการหาแนวทางและแผนการดำเนินงานแบบเครือข่าย เนื่องจากไม่ได้คิดแข่งขันระหว่างชุมชนและเน้นสร้างการเติบโตร่วมกันโดยมีการดำเนินการภายใต้ความถนัดและความเป็นจุดเด่นของแต่ละชุมชนทำให้ปัจจุบันกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น จึงยังคงเน้นบริหารจัดการภายในชุมชนเท่านั้น

ถึงแม้ว่ากลุ่มการจัดการการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นจะยังไม่มี การเชื่อมโยงของเครือข่ายหลากหลายภาคส่วน แต่กลุ่มการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พยายามเชื่อมโยงเครือข่ายภายในชุมชน ดังที่ได้กล่าวในเรื่องการมีส่วนร่วมของเด็กอาสา เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายภายในชุมชน คือ การตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของชุมชนในพื้นที่ และศักยภาพในการรองรับเนื่องจากการดำเนินการด้านธุรกิจที่พิกหรือการให้บริการโฮมสเตย์ หากนักท่องเที่ยวที่เป็นคณะใหญ่หรือนักท่องเที่ยวทั่วไปต้องการพักในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มักเป็นกลุ่มที่ต้องการที่พักเร่งด่วนหรือในเวลากระชั้นชิด กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น จะติดต่อประสานงานกับชาวบ้านที่เป็นเจ้าของโฮมสเตย์เพื่อเตรียมความพร้อมด้านที่พักและการให้บริการโฮมสเตย์ในขณะเดียวกัน กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น มุ่งที่จะให้บริการทางด้านการจัดนำเที่ยว และประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นหลักซึ่งทำให้กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น สามารถวางแผนในการบริหารจัดการทั้งเรื่องวันเวลาปริมาณนักท่องเที่ยว และข้อมูลเบื้องต้นทั่วไปของนักท่องเที่ยวอันจะเป็นประโยชน์ในการจัดการให้บริการด้านที่พัก อาหารเครื่องดื่มและโปรแกรมกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ไม่ได้มีเพียงด้านการเชื่อมโยงของเครือข่ายเท่านั้น ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ว่าการจัดการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่น ยังไม่มีการดำเนินการจัดการด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network governance) แต่ยังมีองค์ประกอบอีก 4 ด้าน ที่สำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยแนวคิดแบบเครือข่าย ดังนี้

- ด้านยุทธศาสตร์

จากที่ได้กล่าวไว้ว่า บ้านนาต้นจั่นบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยชุมชน ทำให้การบริหารจัดการของบ้านนาต้นจั่น จึงยังไม่มีมีการกำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชนส่งผลให้ไม่สามารถจัดโครงสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ ได้ ปัจจุบันการสนับสนุนซึ่งกันและกันของหน่วยงานต่าง ๆ จึงเป็นเพียงชั่วคราวเท่านั้น อาทิ เช่น กลุ่มทอผ้าบ้านนาต้นจั่น ได้รับเงินสนับสนุนจากกรมพัฒนาชุมชนให้พัฒนาทักษะ และเรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ ในการทอผ้า เทคนิคเกี่ยวกับสีย้อมผ้า รวมถึงการสร้างสรรค์ เศรษฐกิจในชุมชน และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมที่สนับสนุนกิจกรรมและงบประมาณ 2 ล้านบาท เพื่อดำเนินงานตามโครงการ “หมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว” เป็นต้น

- ด้านการออกแบบเครือข่าย

รูปแบบการดำเนินงาน เป็นการจัดการแบบกระจายอำนาจของกลุ่มท่องเที่ยว โดยชุมชน (Decentralized Management) มีลักษณะคือมีการแบ่งหน้าที่ในการทำงาน และการมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ โดยเห็นได้จากการแตกแขนงกิจกรรมเป็นกลุ่มต่าง ๆ อันประกอบด้วย 1) กลุ่มโฮมสเตย์ 2) กลุ่มนวดสปา 3) กลุ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งทั้ง 3 กลุ่มนี้ จะมีการแตกออกเป็นกิจกรรมย่อย ๆ ไปอีก อาทิ เช่น ภูมิปัญญาดาวงค์ การท่องเที่ยวข้าวเปียยบายเครื่องหัตถกรรมจักสาน เป็นต้น รวมถึงมีระบบการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม อาทิ สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์จะมีรายได้โดยตรง แต่จะมีการหักรายได้เป็นเปอร์เซ็นต์สมทบเป็นรายได้ของวิสาหกิจ และในกลุ่มจะมีการกระจายรายได้ไปยังกลุ่มย่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของผลิตภัณฑ์ทอผ้า กลุ่มของการเช่าพาหนะ ตลอดจนกลุ่มขายของที่ระลึก

- ด้านการสร้างความน่าเชื่อถือ

ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านนาต้นจั่น มีการประเมินการทำงาน จากหน่วยงานภายนอก เช่น มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายนอกเข้ามาประเมินคุณภาพ การทอผ้า และการทำผ้าหมักโคลน เป็นต้น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเข้ามาตรวจดูระบบ การบริการห้องสุขามีกรรมการของกลุ่มทำหน้าที่ดูแลด้านการเงินรายรับรายจ่ายของชุมชน รวมถึงมีการสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในการทำงานโดยมีค่าตอบแทนให้สำหรับผู้ที่มีส่วนช่วยในการทำงานตามความเหมาะสม ตลอดจนสมาชิกมีการทำงานด้วยความไว้วางใจต่อกัน

นอกจากการประเมินการทำงานจากหน่วยงานภายนอกที่ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ แล้ว ยังมีรางวัลที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน อีกมากมาย อาทิ รางวัลศูนย์เรียนรู้สิ่งทอที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมประจำปี 2555

ของกรมส่งเสริมสุขภาพและสิ่งแวดล้อมหรือการได้รับรางวัล 1 ใน 20 ชุมชนท่องเที่ยว
เชิงสร้างสรรค์จากคะแนนโหวตของเว็บไซต์ www.mycreativetourismthailand.com ปี 2557
เป็นต้น

- ด้านการปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์

ด้านการปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์การสรรหาบุคลากรมาร่วมทำงานในกลุ่มการจัดการ
การท่องเที่ยวบ้านนาต้นจัน ส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเพื่อดำเนินการคัดเลือก
โดยไม่มีการประกาศหรือการกำหนดคุณสมบัติเป็นลายลักษณ์อักษร การดำเนินงาน
เป็นไปในรูปแบบไม่เป็นทางการจึงทำให้กระบวนการยังไม่เป็นระบบ ไม่มีระเบียบแบบแผน
ทั้งนี้ถึงแม้ว่าจะไม่มีกระบวนการคัดเลือกที่เป็นระบบ แต่ส่วนใหญ่จะคัดเลือกตามศักยภาพ
ความรู้ความสามารถ บุคลิกภาพ รวมถึงมนุษยสัมพันธ์

อย่างไรก็ตามกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจันก็ยังเห็นความสำคัญของบุคลากร
ด้วยการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนา
ความรู้และทักษะของบุคลากร

จากผลการศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยแนวคิดการบริหาร
จัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) ของบ้านนาต้นจัน พบว่า ยังไม่มีการเชื่อมโยง
ของเครือข่ายการท่องเที่ยวจากหลากหลายภาคส่วน เนื่องจากว่าในชุมชนบ้านนาต้นจัน
ยังคงเน้นการจัดการแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชนเท่านั้น ยังไม่ได้เน้นการขยาย
เครือข่ายให้ครอบคลุมถึงหน่วยงานอื่น ๆ โดยกลุ่มการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
มองว่า ในชุมชนมีศักยภาพที่โดดเด่นด้านทรัพยากรและความหลากหลายของกิจกรรม
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ฉะนั้นชุมชนจึงเน้นการสร้างการเติบโตร่วมกันในชุมชนบนพื้นฐาน
ของศักยภาพด้านต่าง ๆ เป็นสำคัญ

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาเรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีษะเกษ จังหวัดสุโขทัย” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่นด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) และเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่นโดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ 1) ผู้ใหญ่บ้าน บ้านนาต้นจั่น 2) ผู้บริหารการศึกษา (ตำบลบ้านตึก) 3) นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุโขทัย 4) รองผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุโขทัย 5) ผู้นำการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านนาต้นจั่น เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview) เป็นการเตรียมประเด็นการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าเพื่อใช้ถามชี้นำ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่น

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษากำหนดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่นด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ

1. สร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูลซึ่งในที่นี้คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่น

2. แนะนำตนเองและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาและกระบวนการศึกษาโดยละเอียด เพื่อให้เกิดความไว้วางใจในระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้ทำการศึกษา และได้รับความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไปเมื่อผู้ทำการศึกษา และผู้ให้ข้อมูลมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันและมีความยินดีที่จะให้ข้อมูล

3. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ด้วยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การบันทึกภาคสนาม (Field Note)

4. ทำการบันทึกเสียงในขณะที่ให้การสัมภาษณ์และจดบันทึกในประเด็นสำคัญ โดยอาศัยจากการสังเกตร่วมด้วย

5. แปลผลข้อมูลหลังจากทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

6. นำข้อมูลที่ได้มาทำการบันทึกให้เป็นระเบียบ โดยเริ่มจากการถอดเทปที่ได้ทำการบันทึกเสียงไว้ ซึ่งจะบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไว้ทั้งหมด

7. ตรวจสอบข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจนหรือครบถ้วน เพื่อที่จะนำไปสัมภาษณ์เพิ่มเติมในครั้งต่อไป

8. ทำการตรวจสอบความตรงของข้อมูลอีกครั้งก่อนทำการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป โดยนำข้อมูลที่ได้จากการแปลผลรายวันไปสอบถามย้อนกลับ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้ยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

การสิ้นสุดการเก็บรวบรวมข้อมูลจะพิจารณาจากข้อมูลที่ได้ ซึ่งจะไม่สามารถค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากที่มีอยู่แล้วได้อีก ซึ่งถือว่าข้อมูลมีความอิ่มตัว จึงยุติการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยแยกประเด็นตามขอบเขตของเนื้อหาโดยการนำแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวแนวคิดการจัดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

การศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องมีศักยภาพในการบริหารจัดการ ดังนี้

1. ศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. ศักยภาพด้านการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว
3. ศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
4. ศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว

โดยผลการศึกษา พบว่า บ้านนาต้นจั่น มีศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง โดยมนุษย์ไม่ต้องสูญเสียต้นทุนการผลิต ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ เช่น คนในสังคมเมืองไม่มี

โอกาสได้สัมผัสกับวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดธรรมชาติ มีต้นไม้ภูเขาอยู่รอบ ๆ บริเวณ ทำให้คนในสังคมเมืองเกิดความต้องการที่จะได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากยิ่งขึ้น เป็นต้น ทั้งนี้กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นได้นำเสนอในรูปการท่องเที่ยวจุดชมวิวิทิวทัศน์ และการเที่ยวชมเชิงนิเวศนอกจากมีทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังมีทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น อาทิ ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีต โดยนำเสนอออกมาในรูปการท่องเที่ยว การประดิษฐ์ตุ๊กตาบารีโชน โสมสเดย์ เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้ ล้วนเป็นศักยภาพที่ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเกิดเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน

นอกจากการมีศักยภาพในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวแล้ว กลุ่มการจัดการการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นยังมีศักยภาพทางการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว กล่าวคือ มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีบริการนำเที่ยวแบบ one-day trip หรือการท่องเที่ยวแบบวันเดียว ซึ่งการท่องเที่ยวดังกล่าว กลุ่มโสมสเดย์แต่ละหลัง จะมีแนวทางปฏิบัติในการให้บริการนำเที่ยวที่เหมือนกัน มีการกำหนดราคาห้องพักในอัตราที่เท่ากัน มีโปรแกรมการนำเที่ยวไปยังจุดกิจกรรมต่าง ๆ มีบริการให้เช่าพาหนะ เช่น รถจักรยาน เป็นต้น มีบริการด้านไฟฟ้า ด้านประปา ด้านห้องน้ำ และด้านขยะ ซึ่งการบริการเหล่านี้สามารถสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว และถือว่าเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่า

ศักยภาพทางการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า บ้านนาต้นจั่นมีศักยภาพด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กล่าวคือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวดำเนินการโดยชุมชน มีแนวทางในการนำเที่ยวที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะดำเนินงานภายใต้วิถีชีวิตและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และที่สำคัญในชุมชนมีผู้นำกลุ่มการท่องเที่ยวในการบริหารจัดการให้การท่องเที่ยวเป็นไปในแนวทางเดียวกัน รวมทั้งมีข้อตกลงร่วมกัน

สิ่งที่ทำให้กลุ่มการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่นมีศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การมีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วมภายในชุมชน กล่าวคือ เริ่มจากการที่เด็กในชุมชนอาสาเป็นมัคคุเทศก์เพื่อให้ข้อมูลความรู้แก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งเพื่อรักษาทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมภายในชุมชน ยังทำให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชนอีกด้วย ส่วนการมีส่วนร่วมภายนอกชุมชน เป็นเพียงการเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่ส่งเสริม สนับสนุนการท่องเที่ยวเท่านั้น ยังไม่มีการทำกิจกรรมร่วมกับภายนอกอย่างจริงจัง

แต่ทั้งนี้ศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว ยังไม่เพียงพอต่อการคงไว้ซึ่งความเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นองค์ประกอบที่ควบคู่กับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็คือ แนวทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่นจะเกิดความยั่งยืนได้นั้น จะต้องมีการจัดการด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) โดยให้ภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมในการคิดการวางแผน การดำเนินงานการติดตามประเมินผลรวมทั้งกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อทำให้เกิดโครงสร้างการดำเนินงานร่วมกัน

ในส่วนของจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) โดยผลการศึกษา พบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่นยังไม่มี**การเชื่อมโยงของเครือข่าย** กล่าวคือ กลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาต้นจั่นได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แต่ทั้งนี้ไม่ได้มีเพียงด้านการเชื่อมโยงของเครือข่ายเท่านั้น ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ว่าการจัดการการท่องเที่ยวบ้านนาต้นจั่น ยังไม่มีการดำเนินการจัดการด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network governance) แต่ยังมีองค์ประกอบอีก 4 ด้าน ที่สำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยแนวคิดแบบเครือข่าย ดังนี้

- ด้านยุทธศาสตร์

บ้านนาต้นจั่น ยังไม่มีการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ส่งผลให้ไม่สามารถจัดโครงสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรต่าง ๆ ได้ ปัจจุบันการสนับสนุนซึ่งกันและกันของหน่วยงานต่าง ๆ จึงเป็นเพียงชั่วคราวเท่านั้น

- ด้านการออกแบบเครือข่าย

บ้านนาต้นจั่นมีรูปแบบการดำเนินงานด้วยการจัดการแบบกระจายอำนาจของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน (Decentralized Management) มีลักษณะคือ มีการแบ่งหน้าที่ในการทำงาน และการมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการรวมถึงมีระบบการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ข้อดี คือ เกิดการเรียนรู้การทำงานในระบอบประชาธิปไตย และเกิดการส่งเสริมการถ่ายทอด และการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างสมาชิก ข้อเสีย คือ ความซับซ้อนในการทำงาน เนื่องจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งบางครั้งอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งในชุมชน

- ด้านการสร้างผู้นำเชื่อถือ

บ้านนาต้นจั่นมีการสร้างความน่าเชื่อถือโดยการประเมินการทำงานจากหน่วยงานภายนอก เช่น มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายนอกเข้ามาประเมินคุณภาพการทอผ้า และการทำผ้าหมักโคลน เป็นต้น หรือการเข้ารับการประเมินระบบการบริการห้องสุขาจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดรวมทั้งการมีกรรมการของกลุ่มทำหน้าที่ดูแลด้านการเงินของชุมชน ตลอดจนสมาชิกมีการทำงานด้วยความไว้วางใจต่อกัน มีการประสานงานร่วมกันกรณีที่พบปัญหาในการทำงานจะแก้ไขปัญหาด้วยการประชุมของคณะกรรมการ

- ด้านการปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์

บ้านนาต้นจั่นไม่มีการสรรหาบุคลากรมาทำงานอย่างเป็นระบบไม่มีการกำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจน ถึงแม้ว่ายังไม่ระบบการสรรหาที่ชัดเจน แต่การคัดเลือกยังคงคัดเลือกตามศักยภาพ ความรู้ ความสามารถ บุคลิกภาพ รวมถึงมนุษยสัมพันธ์ และที่สำคัญยังให้ความสำคัญร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาความรู้ และทักษะของบุคลากรอีกด้วย

จากผลการศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) ของบ้านนาต้นจั่น พบว่ายังไม่มีการเชื่อมโยงของเครือข่ายการท่องเที่ยว เนื่องจากว่า ในชุมชนบ้านนาต้นจั่น ยังคงเน้นการจัดการแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชนเท่านั้น ซึ่งไม่ได้เน้นการขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมถึงหน่วยงานอื่น ๆ โดยกลุ่มการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมองว่าในชุมชนมีศักยภาพที่โดดเด่นด้านทรัพยากรและความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ฉะนั้นชุมชนจึงเน้นการสร้างการเติบโตร่วมกันในชุมชนบนพื้นฐานของศักยภาพด้านต่าง ๆ เป็นสำคัญ

อภิปรายผล

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่น พบว่า แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนมีศักยภาพในทุกด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ด้านการบริการและการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยศักยภาพทั้ง 4 ด้านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ Hunter (2002) Sharpley (2000) สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2556) ที่พบว่า องค์ประกอบการจัดการการท่องเที่ยวประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ด้านการบริการและการให้ประสบการณ์

ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน

อีกทั้งยังพบว่า ศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 4 ด้าน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ โฆษิตไชย ประสิทธิ์ (2554) ซึ่งได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากชุมชนในโครงการหลวงหนองหอย จังหวัดเชียงใหม่ โดยพบว่าศักยภาพทางการท่องเที่ยวจะประกอบไปด้วยศักยภาพของชุมชนและทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านการเรียนรู้ และการพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้ มีองค์ประกอบในการบริหารจัดการไม่แตกต่างกัน เพียงแต่มีการจัดกลุ่มศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันเท่านั้น

จากผลการศึกษา พบว่า ศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่น ที่ได้นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยว และทำให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี (2556) ที่มีการประเมินศักยภาพในเชิงปริมาณเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านโตนาพานันและชุมชนบ้านทุ่งมะปรางในด้านทรัพยากรทางการท่องเที่ยว พบว่า มีศักยภาพในระดับปานกลาง โดยประสบการณ์ หรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความโดดเด่นของทรัพยากรทางการท่องเที่ยวจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดภาพลักษณ์ตราสินค้าและแหล่งท่องเที่ยวที่ดี และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของมนัสสินี บุญมีศรีสง่า (2556) โดยได้ศึกษาพื้นที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่พบว่า องค์ประกอบด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

นอกเหนือจากศักยภาพทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น ยังมีศักยภาพทางด้านบริการ และการให้บริการ ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวที่บ้านนาต้นจั่น และเกิดความประทับใจ ซึ่งสอดคล้องกับ Shaw and Williams (2004) ที่พบว่า การบริการที่มีคุณภาพ จะทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับประสบการณ์ หรือความเพลิดเพลินใจมากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับผลการวิจัยของปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี (2556) ที่พบว่า การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นแนวทางการจูงใจนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยว รวมทั้งได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย

ทั้งนี้กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น เป็นชุมชนที่สมาชิกทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการภายในชุมชน เพื่อมุ่งเน้นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต

ความเป็นอยู่ของชุมชนมีการสร้างผลประโยชน์ร่วมกันจากการท่องเที่ยวด้วยการจัดสรรเงินรายได้จากการท่องเที่ยวให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี (2556), บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548), ชุกกลิ่น อุณวิจิตร (มปป.) ที่กล่าวถึงการสร้างการมีส่วนร่วมด้วยการแบ่งผลประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่นเชื่อว่าการมีส่วนร่วมภายในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมในการให้ความรู้ และเกิดการพัฒนาศักยภาพให้เกิดทักษะ และจะทำให้ชุมชนเกิดความร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Zapata et al. (2011) ที่พบว่าการเรียนรู้ของผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการขับเคลื่อน และสร้างความเข้มแข็งของการท่องเที่ยวชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

1.1 ศักยภาพที่โดดเด่นทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เป็นข้อได้เปรียบของบ้านนาต้นจั่น แต่ในขณะเดียวกันทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเหล่านี้มีความเปราะบางต่อการได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่น ควรมีการวางแผนป้องกันหรือลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวนอกเหนือจากการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้ง

1.2 จากผลการศึกษาที่ว่ากลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านนาต้นจั่นมีการพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะที่ไม่เน้นการเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่เน้นการเติบโตบนพื้นฐานของศักยภาพด้านต่าง ๆ ของชุมชนภายใต้บริบทของชุมชนที่แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นด้วยความโดดเด่นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวรวมทั้งการบริหารจัดการอย่างเข้มแข็ง หากการท่องเที่ยวชุมชนจะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ควรมีการนำเอาแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) มาพัฒนาการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

1.3 หน่วยงานระดับกำหนดนโยบายควรกำหนดให้การพัฒนาองค์การในรูปแบบของเครือข่ายและเร่งพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ให้ความทันสมัยพร้อมใช้งานทั้งในส่วนของ Hard ware, Software, People ware และการเชื่อมโยงข้อมูลจากส่วนงานต่าง ๆ กับองค์การเพื่อใช้เป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารให้มีความรวดเร็วทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาคั้งต่อไป

เพื่อให้ทราบประเด็นปัญหาที่ควรมีการปรับปรุงสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต คือ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะเกิดความยั่งยืนได้นั้น จะต้องมีการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Network Governance) เนื่องจากว่าการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนจะช่วยสนับสนุนส่งเสริม อนุรักษ์ ฟื้นฟู และรักษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเติบโตได้อย่างมั่นคงมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

บรรณานุกรม

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2554). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555–2559.**

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2555). **10 เมืองท่องเที่ยวแห่งปี.** สืบค้นเมื่อ 22 ธันวาคม 2555. จาก http://www.mots.go.th/ewt_news.php?nid=3867&filename=index

กระทรวงวัฒนธรรม. (2555). **กระทรวงวัฒนธรรม วธ.ขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม.** สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2560. จาก http://www.mculture.go.th/detail_page.php?sub_id=3930

กฤษดา ชูยอภัย. (2552). **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา บ้านลวงเหนือ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่.** การศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง ศศ.ม., มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

กาญจนา แสงลิ่มสุวรรณ. (2555). **การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน.** **วารสารนักบริหาร,** (ฉบับที่ 4), หน้า 139–146.

จิรประภา อัครบวร และ ประยูร อัครบวร. (2552). **ความรับผิดชอบต่อสังคม CSR: Corporate Social Responsibility.** กรุงเทพฯ: ก.พลพมพ์ (1996).

จุลสารการท่องเที่ยวกว้างไกล หัวใจอยู่ที่ความร่วมมือ. (2544). [จุลสาร]. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ดาสีชะห์ ตะยี, นกัสนันท์ วินิจวรกิจกุล และ ประเมษฐ์ บุญนาศิริกิจ. (2557). **พฤติกรรมการใช้บริการการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวตะวันออกกลางในเขตกรุงเทพฯ.** **วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ.** ปีที่ 10 (ฉบับที่ 2/2557).

ชัยพล ทรงสุนทรวงศ์. (2545). **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ. **ชาญวิทย์ เกษตรศิริ.** (2540). **การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ทวิตา กมลเวชช. (2554). **คู่มือการจัดการภัยพิบัติท้องถิ่น.** (พิมพ์ครั้งที่ 1), กรุงเทพฯ: ธรรมดาเพรส. นันทวัน ณ อยู่ทยา (2552).

ธเนศ ขำเกิด. (2550). **ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง.** สืบค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2560. จาก <http://gotoknow.org/blog/tanes/26181>

นิคม จารุมณี. (2544). **การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว.** กรุงเทพฯ: โรง

พิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

- นิคม จารุมณี. (2550). **การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นุชนารถ รัตนวงศ์ชัย. (2554). **กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. ปีที่ 18 (ฉบับที่ 1), หน้า 31-50.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2555). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยว**. นนทบุรี: เพ็ชรน้ำหลวง พรีนติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: บริษัทเพรสแอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- พจนา ชัชวาล. (2551). **การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอคำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์**. ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ไพฑูรย์ พงศบุตร และวิลาสวงศ์ พงศบุตร. (2545). **คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภราเดช พย์ทวีเชียร. (2544). **บ้านพักชุมชน Home Stay**.
- มณีวรรณ พุททเสถียร. (2548). **ความต้องการของประชาชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนในอำเภอมาย จังหวัดนครราชสีมา (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). **โครงการศึกษาแนวทางและการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลและสภาตำบล**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ยุพิน ศรีหริ่ง. (2549). **การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ จังหวัดหนองบัวลำภู**. ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- วรรณพร วณิชชานุกร. (2540). **รายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- วีณา ชุ่มบัณฑิต. (2549). **การวางแผนยุทธศาสตร์แบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร**. วท.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

- วีระพล ทองมา และ ประเจต อำนาค. (2547). **ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่**. มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงใหม่.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2548). **นวัตกรรมสร้างสรรค์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เศกสรรค์ ยงวณิชย์. (2555). **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สมประสงค์ อ่อนแสง. (2551). **แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- อภิชาติ อินทร์พงษ์พันธ์. (2540). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: อุกฤษฏ์ ออฟเซ็ท.
- Adhikary, M. (1995). **Management of Ecotourism**. Bangkok: Srinakarinwirot University.
- Burkart A. J and Medilk, S. (1981). **Tourism: Part Present and Future**. Oxford: ButterworthHienemari Ltd.
- Gee C Y and Choy, J. L. (1989). **The Travel Industry**. New York: Van Nostrand.
- Leiper. (1979). **The Psychodynamic Approach to Therapeutic Change**. London: Sage Publications.
- Mill R and Morrison, A. M. (1971). **The Tourism System and Introductory Text**. New Jersey: Prince–Hall Intentional Inc.
- Richards W. Butler. (2007). **Sustainable tourism: A state-of-the-art review Tourism Geographies**.
- Shirley Eber. (1993). **Beyond the Green Horizon: Principles for Sustainable Tourism**. WWF: UK.
- World Tourism Organization (WTO). (2001). **Tourism 2020 Vision: A New Forecast Executive Summary Updated**.

ภาคผนวก

แบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

เรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย”

โดยนางสาวณิชาดา วิเศษภาค

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

แบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของบ้านนาต้นจั่น

1. ท่านประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่นหากเปรียบเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง ?

.....
.....
.....

2. ชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวอะไรบ้างที่โดดเด่น ?

.....
.....
.....

3. ปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านมาและที่มีอยู่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีอะไรบ้าง ?

.....
.....
.....

4. ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นมีอะไรบ้างที่ดำเนินการไปแล้ว และมีอะไรบ้างที่อยู่ระหว่างดำเนินการและผลเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

5. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นในความคิดของท่านควรเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

6. การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นแนวทางที่เหมาะสมหรือไม่ต่อชุมชนบ้านนาต้นจั่น หรือมีแนวทางอื่นที่เหมาะสมกว่า ?

.....

.....

.....

7. รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนบ้านนาต้นจั่นควรเป็นอย่างไร ?

.....

.....

.....

8. นักท่องเที่ยวที่น่าจะเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาต้นจั่นคือใคร ?

.....

.....

.....

9. การท่องเที่ยวส่งผลกระทบอะไรบ้างให้กับชุมชนบ้านนาต้นจั่น อาทิ

- จากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันส่งผลกระทบด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่นหรือไม่หากส่งผลท่านคิดว่าส่งผลทางด้านใด ?

.....

.....

.....

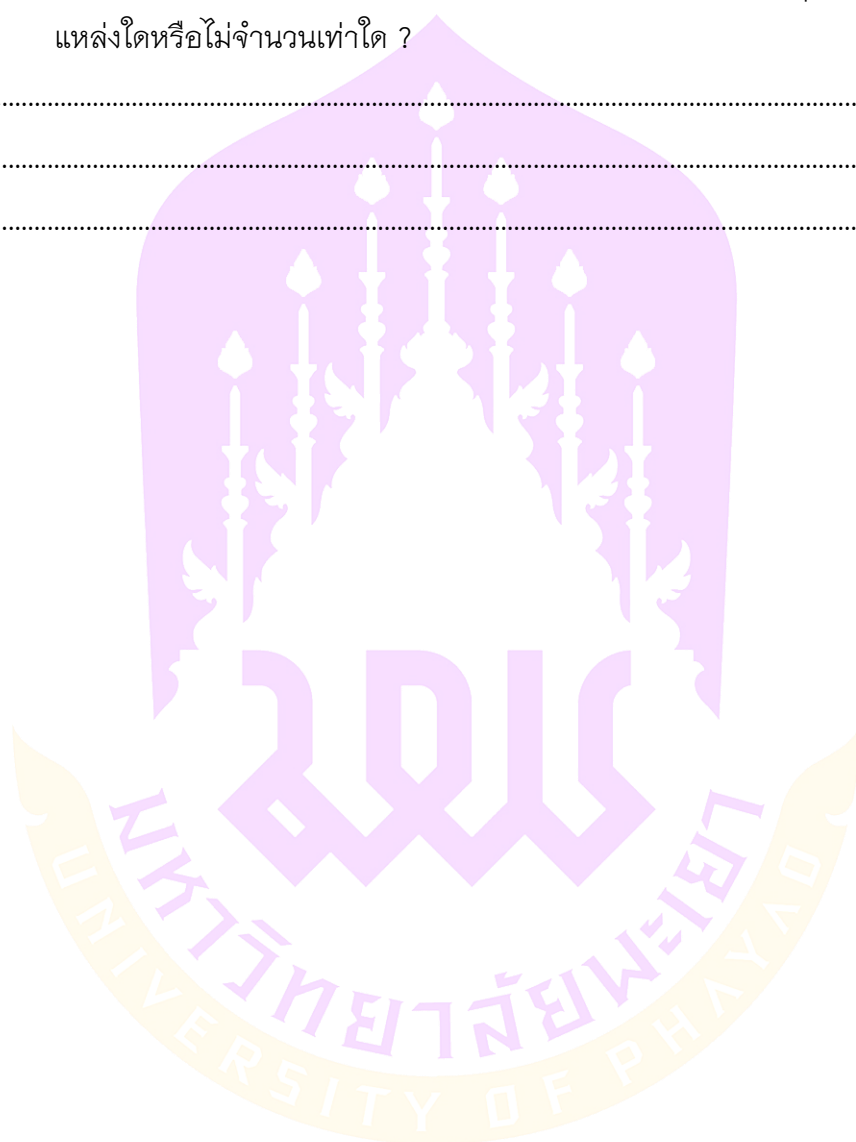
10. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านนาต้นจั่น

- มีหน่วยงานไหนบ้าง ?
- และแต่ละหน่วยงานให้การสนับสนุนในด้านใด ?
- มีการประสานงานกันหรือไม่อย่างไรรวมทั้งมีงบประมาณสนับสนุนจากแหล่งใดหรือไม่จำนวนเท่าใด ?

.....

.....

.....

แบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

เรื่อง “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจั่น

ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย”

โดยนางสาวณิชาดา วิเศษภาค

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานของรัฐ

ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

แบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วย

แนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่าย (Management of cultural tourism in network governance)

ด้านยุทธศาสตร์

1. ความหมายของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยแนวคิดการบริหารจัดการแบบเครือข่ายในความคิดของท่านคืออะไร ?

2. เป้าหมาย/วิสัยทัศน์ในการดำเนินงานของท่านในการทำงานร่วมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบ้านนาต้นจั่นที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายคืออะไร ?

3. บทบาทของท่านเอื้อให้การทำงานในลักษณะเครือข่ายประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไรบ้าง ? ปัจจัยใดที่ทำให้การทำงานประสบความสำเร็จและล้มเหลว ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านการออกแบบเครือข่าย

1. ท่านมีบทบาทในการทำงานร่วมกับชุมชนบ้านนาต้นจั่นอย่างไรบ้าง ?

2. ลักษณะการทำงานของท่านเป็นไปในรูปแบบใด? และอย่างไร? (เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ)

3. ท่านคิดว่าการออกแบบเครือข่ายของหน่วยงานต้องคำนึงถึงปัจจัยใดบ้าง ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านการเชื่อมโยงของเครือข่าย

1. ท่านปฏิบัติหน้าที่และภารกิจหลักในการเชื่อมโยง/ติดต่อกับเครือข่ายทั้งภายนอกและภายในหน่วยงานอย่างไร ?
2. ท่านมีการเชื่อมโยงกันเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลองค์ความรู้และสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายอย่างต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร ?
3. การติดต่อประสานงานหรือเชื่อมโยงกันระหว่างเครือข่ายมีปัญหาหรือไม่ ถ้ามีปัญหาคืออะไรบ้าง ?
4. ท่านมีการนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ในการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ในองค์กรหรือไม่ อย่างไร?
5. ท่านมีการนำเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงเครือข่ายอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านการสร้างความน่าเชื่อถือ

1. การทำงานของท่านมีระบบการวัดผลการดำเนินงานหรือไม่อย่างไร ?
2. มีการเชื่อมโยงผลการดำเนินงานกับงบประมาณหรือไม่อย่างไร ?
3. มีการจัดระบบประเมินและรับรองกระบวนการทำงานอย่างไร ?
4. ท่านมีการสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในการทำงานภายใต้รูปแบบเครือข่ายอย่างไร ?

5. การทำงานภายใต้รูปแบบเครือข่ายของท่านมีความไว้วางใจต่อสมาชิกในการประสานงานร่วมกันอย่างไร ?

6. การทำงานในรูปแบบเครือข่ายของท่านมีปัญหาหรือไม่ถ้ามีปัญหอะไรบ้าง ?

7. ท่านมีการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานอย่างไร ?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านการปฏิรูปทรัพยากรมนุษย์

1. ท่านคิดว่าลักษณะของบุคลากรที่เหมาะสมกับการทำงานในองค์กรรูปแบบเครือข่ายคืออะไร

2. หน่วยงานของท่านมีการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาความรู้และทักษะของเจ้าหน้าที่ภาครัฐอย่างไรบ้าง

3. ข้อเสนอแนะของท่านในการทำงานในรูปแบบเครือข่ายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	ณิชาดา วิเศษภาค
วัน เดือน ปี เกิด	8 ตุลาคม 2529
สถานที่เกิด	แพร่
วุฒิการศึกษา	พ.ศ.2548 น.บ., มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, เชียงราย
ที่อยู่ปัจจุบัน	99/65 หมู่บ้านเพ็ญมณี ตำบลหนองผึ้ง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ 50140
ผลงานตีพิมพ์	ณิชาดา วิเศษภาค (ผู้บรรยาย). (16 มิถุนายน 2561). การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา บ้านนาต้นจัน ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีลัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. ในการประชุมวิชาการ บัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 4 (หน้า 873-883). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา

